

Nincs olyan, hogy "a gazdaság": Gazdasági jelenségek elemzése egy terepszemléről elméleti perspektívából

Schmidt-Wellenburg, Christian; Lebaron, Frédéric

Összefoglaló: "'Die Ökonomie' gibt es nicht! Zur Analyse ökonomischer Phänomene aus feldtheoretischer Perspektive". A HSR "Közgazdászok, politika és társadalom" című különszámának bevezető esszéje egy erős, Pierre Bourdieu által inspirált terepelméleti program mellett érvel, amely a gazdasági életet a különböző társadalmi formák szerves részeként kutatja. Fő célja hármas. Először is, kibontjuk a Bourdieu gondolkodásában igen markánsan megjelenő durkheimi örökséget, és azt, ahogyan azt a gazdasági jelenségek kutatásában alkalmazza. E nélkül a háttér nélkül sok minden, ami valójában része annak, ahogyan Bourdieu a társadalmi élet gazdasági aspektusait elemezte, figyelmen kívül maradna, vagy pusztán gazdaságszociológiává redukálna. Másodszor, felvázoljuk a gazdasági élet elemzésére használt főbb elméleti fogalmakat és heurisztikákat a terepszemléből. Harmadszor a gazdasági jelenségek terepelemző kutatásának gyakorlati módszertani kérdéseire összpontosítunk. Befejezésül röviden összefoglaljuk e megközelítés alapvető jellemzőit, és megvitatjuk az e különszámában megjelent hozzászólások által nyújtott főbb meglátásokat. Kulcsszavak: Gazdasági szociológia, mező, Bourdieu, módszertan, diskurzus, domi- náció, állam, gazdaság.

(1 A "There is no such thing as ..." kifejezést az utóbbi években gyakran használták a közgazdasági tankönyvekben a "There is no such thing as a free lunch" formában az alternatívaköltségek egyetemes törvényének leírására (lásd pl. Mankiw 2007, 4). Ez a gondolat még a gyakran idézett Margaret Thatcher-idézetben is visszaköszön, amely a Women's Own magazinnak adott 1987. október 31-i interjújából származik: "És tudják, nincs olyan, hogy társadalom. Vannak egyéni férfiak és nők, és vannak családok. És egyetlen kormány sem tehet semmit, csak az embereken keresztül, és az embereknek először önmagukra kell figyelniük." Bourdieu szociológiája éppen a gazdasági viselkedés egyetemes törvényszerűségeinek e történelmietlen és aszociális felfogása ellen irányul, a társadalmi tényeket a megfigyelt jelenségek részeként naturalizáló tendenciával szemben. Maga a kifejezés ismeretlen eredetű, de Robert Heinlein 1966-ban megjelent The Moon Is a Harsh Mistress című sci-fi regényében központi szerepet játszik.)

* Christian Schmidt-Wellenburg, Universität Potsdam, Fakultät Wirtschafts- und Sozialwissenschaften, August-Bebel-Str. 89, 14482 Potsdam, Németország; cschmidtw@uni-potsdam.de. Frédéric Lebaron, École Normale Supérieure Paris-Saclay, Département sciences sociales, 61, avenue du Président Wilson, 94235 Cachan cedex, Franciaország; frederic.lebaron@uvsq.fr. Történelmi társadalomkutatás 43 (2018) 3, 7-38 | GESIS által közzétett DOI: 10.12759/hsr.43.2018.3.7-38.

1. Bevezetés

A közgazdászok, a politika és a társadalom című HSR különszám a gazdasági jelenségek széles spektrumát terepelméleti szempontból vizsgáló kutatók hozzájárulásait egyesíti. Módszertani inspirációjukat egy olyan terepelemző eszköztárból merítik, amely jól el van látva ötletekkel és instrukciókkal, amelyeket különösen Pierre Bourdieu és munkatársai fejlesztettek

ki a Centre de sociologie européenne (amely 1968 után Centre de sociologie de l'éducation et de la culture lett, majd az 1990-es évek végén ismét Centre de sociologie européenne), valamint Brigitte Le Roux, Henry Rouanet és más matematikusok, akik Jean-Paul Benzécri hagyományait követve a geometriai adatelemzés (GDA) területén dolgoztak. Idővel Bourdieu és a vele együttműködő kutatók2 közül sokan az öko- nomikus élet különböző aspektusait, gyakorlatát és érvelését vizsgálták, felhasználva és továbbfejlesztve ezeket az eszközöket. Bourdieu mindig is foglalkozott a gazdaságszociológiával, amelyet először "gazdasági antropológiának" nevezett (Bourdieu 2017), kezdve az 1950-es évektől az Algériában végzett kutatásokkal, amelyek a hagyományos és a modern társadalmakra jellemző eltérő időszerkezetekről és ezek mélyreható hatásáról szólnak a gazdasági viselkedéshez kapcsolódó racionalitás eltérő formáiról (Bourdieu et al. 1963; Bourdieu 1979 [1977]), egészen egyik utolsó kutatási projektjéig, amely az irodalmi kiadók franciaországi világának változásait vizsgálta (Bourdieu 2008 [1999]). Bourdieu gazdasági jelenségek elemzésének módja kezdettől fogva megnehezítette a megrögzött gazdaságszociológusok számára, hogy észrevegyék és kiaknázzák azokat a gazdag meglátásokat, amelyeket szociológiája kínál e vizsgálati terület számára, mivel szociológiai képzelete sosem korlátozódik csupán a "gazdaság" területére (Garcia- Parpet 2014; Swedberg 2011). Ehelyett arra törekszik, hogy a gazdasági viselkedést mint olyan társadalmi gyakorlatot értse meg, amely számos más társadalmi folyamat középpontjában áll, és szorosan összefonódik velük, ami bizonyos értelemben közvetlen összhangban van Durkheim gazdaságszociológiai felfogásával (Steiner 2005). Ezt figyelembe véve e bevezető esszé fő célja hármas. Először is, kibetűzzük ezt a nagyon is markáns durkheimi örökséget Bour- dieu gondolkodásában és azt, ahogyan azt a gazdasági jelenségek kutatásában alkalmazza (2). E háttérismeretek nélkül sok mindent figyelmen kívül hagyunk, ami valójában része annak, ahogyan Bourdieu a társadalmi élet gazdasági aspektusait elemezte, vagy pusztán gazdaságszociológiává redukáljuk. Egy ilyen reduktív hozzáállással értékes felismerések és források maradnának ki, amelyekből egy erős terepelméleti program építhető fel a gazdasági életnek a különböző társadalmi életek szerves részeként történő elemzésére.

(2 A teljesség igénye nélkül említhetjük itt olyan közvetlen munkatársakat, mint Abdelmalek Sayad, Luc Boltanski, Jean-Claude Chamboredon, Monique de Saint-Martin, Rosine Christin és Salah Bouhedja, valamint az 1970-es évektől Christian Baudelot és Roger Establet párhuzamos munkáit, illetve az 1990-es években Marie-France Garcia, Johan Heilbron, Odile Henry, Frédéric Lebaron, Julien Duval és François Denord kutatásait.
HSR 43 (2018) 3 | 8)

Másodszor felvázoljuk egy ilyen erős terepelméleti program fő dimenzióit a gazdasági élet elemzésére (3). Harmadszor, a gazdasági jelenségek terepelemző kutatásának gyakorlati módszertani kérdéseire összpontosítunk (4). Befejezésül röviden összefoglaljuk a gazdaságszociológia e mezőelméleti programjának főbb jellemzőit, és megvitatjuk a különszámhoz írt hozzászólások középpontjában álló főbb felismeréseket (5).

2. Bourdieus-i gazdaságszociológia: A durkheimi örökség

Ahogy Bourdieu rámutatott Az eszmék nemzetközi áramlásának társadalmi feltételei (1999 [1990]) című művében, a félreértés veszélyét kockáztatjuk, ha tudományos munkákat úgy olvasunk és értelmezzük, hogy nem vesszük figyelembe azok keletkezési kontextusát. Ez Bourdieu saját munkásságára és különösen a francia filozófiai és szociológiai hagyományban oly mélyen gyökerező gazdasági antropológiájára is érvényes. Bourdieu-ben megtaláljuk Durkheim, Mauss, Simiand és Halbwachs "alapvető" projektjeinek nem is olyan távoli

visszhangját. Míg Durkheim, Mauss és Halbwachs a társadalomelmélethez való hozzájárulásukról ismertek az egész globális szociológiában, addig a gazdaságszociológiával és általában Simiand szociológiájával való foglalkozásukról ez nem mondható el. Ahhoz tehát, hogy teljes mértékben értékelni tudjuk, hogy Bourdieu gazdasági antropológiája mivel járulhat hozzá a gazdasági jelenségek tanulmányozásához, először a durkheimi gazdaságszociológia örökségét vázoljuk fel, mielőtt rátérnénk Bourdieu saját koncepciójára a gazdasági valóság társadalmi beágyazottságáról.

2.1 A durkheimi gazdaságszociológia: Egy elfeledett örökség?

A "gazdaságszociológia" kifejezést a durkheimiánusok már a L'Année sociologique legelején kifejezetten használták, és a folyóiratban megjelent cikkek nagy részét a "gazdaságszociológia" címszó alá sorolták. A 20. század elején Simiand, Halbwachs, Mauss és mások különböző kritikai és empirikus munkákat dolgoztak ki a gazdasági fenomenológiáról, olvasták a világ tudományos termelésének nagy részét a közgazdaságtan, a gazdaságtörténet és a gazdasági antropológia területén, és aktívan hozzájárultak a vitákhoz (Steiner 1999).

(3 Mivel gazdaságszociológiai munkáik közül még egyiket sem fordították le angolra, a francia kontextuson túl alig van recepciójuk. A Neil J. Smelser és Richard Swedberg által szerkesztett Handbook of Economic Sociology (2005) című kézikönyvben például Durkheim gazdaságszociológiájának Swedberg által írt, egyenes vonalú rekonstrukcióját találjuk, de empirikus munkái csak másodlagos "alkalmazásokként" szerepelnek, Simiand, Halbwachs és Mauss pedig csak mint Durkheim "tanítványai" szerepelnek. HSR 43 (2018) 3 | 9)

A durkheimiánusok elutasítják a gazdasági viselkedés korlátlan ("szabad") racionális választásra való redukálását, ehelyett a gazdasági cselekvések társadalmi kontextusát hangsúlyozzák, amely kulcsfontosságú a cselekvések megértéséhez (Steiner 2005). A strukturális feltételeket tekintik a megfelelő szintnek, amelyen a gazdasági folyamatok logikáját elemezni lehet, és a társadalmi feltételeket az egyéni cselekvéseket keretbe foglaló, korlátozó kollektív reprezentációk gondolatának szinonimájaként értelmezik (és szorosan kapcsolódnak az intézmények létezéséhez, amelyek maguk is a kollektív meggyőződések által meghatározottak). Számukra a gazdasági tények "des choses, en apparence essentiellement objectives, indépendantes, semble-t-il, de l'opinion" (Durkheim 1975 [1908], 220), kollektív hiedelmek, ontológiailag és genezisükben a vallásos hittel rokon. Itt észrevehetünk egy kapcsolatot a német történeti és szociológiai gazdasági hagyományokkal (Weber 1988 [1915-16]; Sombart 1987 [1902]), amely a gazdasági diszpozíciók vagy gyakorlatok és a vallásos hit közötti kapcsolatot hangsúlyozza. Úgy tűnik, van egy tipikus európai "gazdaságszociológiai" kérdés, amely megkülönbözteti a durkheimi örökségű gazdaságszociológiát az angol-amerikai hagyományban gyökerező "új gazdaságszociológiától".

A durkheimiánusok az ökonómikus szociológia számára egy olyan "erős programnak" nevezhető javaslatot tesznek (Steiner 2005), amelyet abban az értelemben, hogy a gazdasági magyarázatot a gazdaságszociológiához kívánják csatolni, ami nem jelenti azt, hogy elutasítanak a gazdasági jelenségek bármilyen konkrét magyarázatát. Ha ez a magyarázat "specifikus" is, semmiképpen sem "a-szociológiai", ami azt jelenti, hogy nem lehetne kollektív hiedelmekre való hivatkozás nélkül előállítani. A hiedelmek társadalmilag produkáltak, ami azt jelenti, hogy a közgazdaságtannak egy általános szociálpszichológiára kell épülnie, és hogy matematikai formalizációjának tiszteletben kell tartania a gazdasági folyamatok kollektív jellegét, ami a neoklasszikus elméletben nem így van.

A durkheimi gazdaságszociológia a metodológia és a tudományos magyarázat eredeti koncepcióját nyújtja, különösen a vezető neoklasszikus közgazdaságtanhoz képest, de a mai

"új gazdaszociológia" jelenlegi "főáramához" (ha van ilyen) képest is. Ebben a sajátos kontextusban a bourdieu-i gazdaszociológiát úgy kell érteni, hogy a gazdasági viselkedés általánosabb társadalmi küzdelmekbe való szimbolikus beágyazottságára összpontosít, és megpróbálja megérteni a működést, valamint rekonstruálni egy nagyon sajátos "gyakorlati ész" társadalmi-történelmi genezisének egy "a gyakorlatok gazdaságának általános elméletének" (Bourdieu 1998, 93) fényében - más szóval a gazdaszociológia újraindított "erős programját".

2.2. Bourdieu: A gazdasági valóság szimbolikus beágyazottsága

A durkheimi hagyomány legalább két esetben felbukkan Bourdieu öko- nomikus jelenségekkel foglalkozó munkájában. Először is, Bourdieu mindig hangsúlyozza a gazdasági élet szimbolikus aspektusait, másodsor pedig eredeti an- thropológiai kritikát dolgoz ki az uralkodó gazdaságelmélet (vagyis a neoklasszikus elméletet), amelyet elméleti konstrukciójának és tudományos módszerének középpontjába állít, különösen a cselekvés diszpozicionális meghatározásán keresztül.

Bourdieu a gazdasági rendet szimbolikus rendnek tekinti. Azért beszélhetünk "gazdasági" rendről, mert a társadalmi meggyőződések és érdekek egy sajátos fajtája autonómmá vált a társadalmi valóságtól (az autonómmá válást Polanyi szétszabdaltságával összefüggésben kell vizsgálni, Polanyi 2001 [1944]), ami arra készíti a társadalmi szereplőket, hogy egyre inkább "gazdasági" kritériumokra hivatkozzanak, és másfajta társadalmi kritériumokat - legalábbis gyakorlatuk bizonyos részein - figyelmen kívül hagyjanak (meggyőzően lásd Bourdieu 2017). Egy sajátos illúzió feltalálása (amely a játékba való befektetéssel és a libidóval is összefügg, Bourdieu 1998) áll egy autonóm gazdasági rend létezésének hátterében, amely egy történelmi differenciálódási és terjeszkedési folyamat eredménye. A gazdasági mező törvénye, "amelyet az utilitarista filozófusok dolgoztak ki, [az] 'üzlet az üzlet'" (Bourdieu 1998, 83). A világnak ez a gazdasági felfogása hajlamos uralni a társadalmi élet egészét, bár ezt korlátozza más területek (pl. vallás, bürokrácia, kulturális termelés) létezése, amelyek a gazdasági logika birodalmával szembeni szimbolikus ellenállás kis szigeteit alkotják.

Ez az érvelés Bourdieu "algériai időszakában" és egy sajátos kapitalista kozmosz felépítésének elemzésében gyökerezik (Bourdieu et al. 1963; Bourdieu 1979 [1977]). Az Algériáról szóló munkáiban Bourdieu rámutatott egy (a "racionális", "modern" nézőpontból) "gazdaságellenes" magatartás létezésére, amely a "hagyományos" diszpozíciókban gyökerezik, és amely számára a számítás, az antik- ipáció és a felhalmozás sem volt igazán meghatározott vagy szisztematikusan konstit- tuált legitim gyakorlat, hanem éppen ellenkezőleg, a szimbolikus feltételek gátolták. A pénz szisztematikus bevezetése hozzájárult a csere általánossá válásához és intenzívebbé válásához, valamint az ezzel kapcsolatos "kapitalista elme" kialakulásához, és ennek a "racionalizálási" folyamatnak az eredményeképpen a mindennapi élet és az intézmények egyre nagyobb aspektusaiban hozta létre a gazdasági illúziót.

A marxista hagyományban alapvetően "kizsákmányolásként" elemzett gazdasági uralmat Bourdieu a szimbolikus uralom sajátos esetének tekinti (Bourdieu 1989). Az uralomról alkotott felfogásában az uraltak aktívan részt vesznek uralmukban: a világot az urak szemével érzékelik, és viselkedésüket alapvetően meghatározza az uralmi viszony, amelyben részt vesznek (Bourdieu 2002). Bourdieu az 1960-1970-es években az irányítás bizonyos fajtáira használt "paternalizmus" szót úgy értelmezi, mint az uralom hagyományos viszonyának diszkvalifikálását, amely a szolgák uruknak való alárendeltségéhez hasonlítható (a gazdaság számos ágazatában, például a kisiparban és a háztartási téren belül is még mindig fontos). Az olyan csoportok, mint például a Béarn régió kiscgazdájának hanyatlását is leírja, mivel képtelenek a globálisabb piacon való versenyképességhez szükséges diszpozíciók (beleértve a házassági stratégiákat is) elfogadására:

A testvérek közötti, társadalmilag felmagasztalt kapcsolat [...] Béarn [esetében] a gazdasági kizsákmányolás álcájaként és igazolására szolgálhat, a fiatalabb testvér gyakran elismert "fizetetlen szolga", gyakran cölibátusra kötelezve. (Bourdieu 1990, 16)

A "modern" gazdaságban az uralmi viszonyok sokkal formálisabbak (például bizonyos típusú munkaszerződések előírása révén alakulnak ki), racionalizálódnak (a hierarchia formális szintjeinek létezése, a "professzionalizáció", a karrierok stb. révén), és a tudomány (különösen a közgazdaságtan és a menedzsment) segítségével legitimálódnak. A hatalom látszólag távol áll a katonai modellhez hasonló közvetlen parancsolástól, mert a munkavállalók többsége részt vesz a játékban, elfogadva a gazdasági mező általános illúzióját és a munka "pozitív" oldalát (amely mindig kettős: uralom és befektetés). De a neoliberais rendhez kapcsolódó új uralmi formák sokaságával szembesülnek (vö. Boltanski és Chiapello 2007; Schmidt- Wellenburg 2013a).

Egy ilyen szimbolikus nézőpontból a gazdasági küzdelmeket nem lehet egyszerűen a hozzáadott érték feletti elosztási konfliktusokra redukálni. Éppen ellenkezőleg, az osztályok létezése egy szimbolikus egyesülés terméke, amely a nagyobb társadalmi tereken belüli hasonló létfeltételek alapján zajlik (Bourdieu 1984, 1987). A csoportokat képviselő intézmények (szakszervezetek, szakmai szervezetek, pártok stb.) létrehozása a csoportok számára egy olyan módot jelent, amellyel ezek a csoportok a közszférában létezhetnek, nemcsak követelések, hanem szimbolikus reprezentációk, diskurzusok, stratégiák, intézmények révén is. A kollektív érdekek képviselőének ez a folyamata meghatározó eleme azoknak a gazdaságoknak, ahol az "ipari kapcsolatokat" intézményesítették, különösen a második világháború után, olyan szerveken keresztül, mint a Commissariat général du plan Franciaországban, kollektív tárgyalási rendszerek, társadalombiztosítási rendszerek stb. Ezek az intézmények olyan szimbolikus küzdelmek eredményei, amelyek stabil "konszenzus" kialakulását eredményezik, egy olyan konszenzusét, amely mindazonáltal további küzdelmeknek van kitéve, és meg is törhető, amint azt a nyugati keynesiánus jóléti államok, a "washingtoni konszenzus" és a jelenlegi neoliberalizmus története mutatja (Hall 1986; Dezalay és Garth 2002; Schmidt-Wellenburg 2017b).

A gazdasági valóságot végül és következőképpen diszkurzívan beágyazottként kell értelmezni (megkülönböztetve a performativitás kérdésétől), és így a társadalmi tér különböző módokon és szektorokban a diskurzusokat mozgósító szimbolikus gyakorlatokból is áll (Temmar, Angermüller és Lebaron 2013; Longuet és Pereira 2015; Légé és Marques-Pereira 2016; Guilbert és Lebaron 2017). Bourdieu különböző meglátásokat dolgozott ki ebbe az irányba, különösen *Ce que parler veut dire* (1982; bővített angol nyelvű változat Bourdieu 1991) című könyveiben, amelyek ma már számos elméleti és módszertani eszközzel operacionalizálhatók.

HSR 43 (2018) 3 | 12

3. Egy terepelméleti perspektíva a "gazdaság" elemzéséhez.

A gazdasági viselkedés bármely olyan elemzése, amely a gazdasági valóság szimbolikus beágyazottként való Bourdieu-féle felfogásából indul ki, már nem támaszkodhat pusztán a haszonmaximalizáló érvelésre mint az ökonomikus gyakorlatok lényegére, hanem sokkal többet kell figyelembe vennie: szocializált ágenseket, szerződéseket, jogbiztonságot, tulajdonjogokat, címkeket és tanúsítványokat, technikai tudást, gépeket, logisztikát és közlekedési eszközöket, hogy csak néhányat említsünk (Bourdieu 2017). Mindezek a különböző előfeltételek - és még sok másra is gondolhatnánk - a történelem során és az egyes társadalmi kontextusok között változnak, és két szempontból kell őket a tudás formáiként elemezni. Egyrészt a "gyakorlati tudás" döntő fontosságú ahhoz, hogy megértsük, hogyan működnek a gazdasági gyakorlatok a mindennapi életben, és hogy az ágensek miért vesznek részt bizonyos

gazdasági viselkedésformákban (3.1.). Másrészt a tárgyiasult gazdasági tudás különböző formái léteznek, amelyek gyakran szorosan kapcsolódnak a "gyakorlati tudáshoz" és a gazdasági szereplőkhöz, és strukturálják elkötelezettségüket, másként alakítva, mint az ökonomikus terepkörnyezeteken keresztül. Amint érvelni fogunk, a gazdasági viselkedés szimbolikus beágyazottságának elemzése során figyelembe kell vennünk a gazdasági tudás termelését legalább három másik területen: a közgazdaságtan mint tudományos terület (3.2), a politikai diskurzusban és az állami bürokráciában (3.3), valamint a hatalom területén (3.4). A gazdasági gyakorlatokban részt vevő szereplőket úgy kell értelmezni, mint akik többszörösen pozícionáltak a különböző területeken, és szimbolikus tőkájukat és diszkurzív képességüket különböző kontextusokból merítik a gazdasági kérdésekkel kapcsolatos kijelentések előállításához (Schmidt-Wellenburg 2017a). Ez megnyitja a lehetőséget az ágensek számára, hogy "taktikusan" részt vegyenek a tudás termelésében: itt jön létre az a mai felfogás, amely szerint a társadalmat a gazdaság uralja, a társadalmak gazdasági egységek, amelyek a túlélésért versengenek, és a politika az alapvető eszköz, amellyel működésüket a társadalmi modell (modèle social, Gesell-schaftsmodell) költség-haszon hatékonyság szerinti megreformálásával optimalizálhatják (Lebaron 2013; lásd még Duval 2007).

3.1 A gazdasági gyakorlatok társadalmi beágyazottsága

A gazdasági viselkedés olyan tudatos ágensektől függ, akik képesek bekapcsolódni a javak előállításának gyakorlataiba, a termelés megszervezésébe a vállalatokban, a javak cseréjébe a piacokon, valamint a javak vásárlásába és fogyasztásába a vállalatok vagy a háztartások keretében. Az ezeken a területeken szakértőnek tekintett ágenseket "gyakorló szakembereknek" nevezzük, és bizonyos gazdasági feladatok sajátos elsajátítása miatt megkülönböztetjük őket másoktól és másoktól. Ahogy Bourdieu a lakáspiacról szóló tanulmányában kimutatta, ez a fajta gyakorlati mesteri tudás a szimbolikus hatalom egy formájaként működik, amely a fogyasztókkal aszimmetrikus kapcsolatokat teremt (Bourdieu 2005). Ugyanez igaz a termelési folyamatok esetében is, ahol az elsajátítás formális képzettséghez kötődik, az ágensek képzettségi háttere - például vezetői, gazdasági vagy igazságügyi képzettség - alapján megkülönböztethető, és belső és belső szervezeti hierarchiákat hoz létre. A gazdasági gyakorlatban való részvételhez szükséges sajátos logikák és képességek történelmileg kontingensek, és semmiképpen sem univerzális emberi tulajdonságok, hanem inkább a más, sajátos társadalmi formáktól megkülönböztető folyamatok alakítják ki őket, mint egy nagyon sajátos illúziót (Bourdieu 1979 [1977]; Weber 1988 [1915-16]). Ebben az illúzióban való részvétel azt jelenti, hogy egy olyan összehangolt folyamat részesei vagyunk, amely bizonyos célok elérésére irányul egy gazdasági logika szerint. Ez azt jelenti, hogy a saját és mások viselkedését bizonyos értékek szerint és meghatározott eszközökkel szervezzük meg: önmagunk és mások irányítását jelenti. A kormányzás nemcsak hatalmi viszonyokat jelent, hanem azt a kérdést is felveti, hogy mit vagy kit kell kormányozni, milyen logika szerint és ki által (Miller és Rose 1990). Ezért a gazdasági magatartás mindig összefügg az arról folytatott küzdelmekkel, hogy ki mit, hogyan, mennyit és miért kap. Az ilyen küzdelmek egyik központi helyszíne a vállalat, amint arra Neil Fligstein rámutatott (Fligstein 1990). A menedzsment, a tulajdonosok és a munkavállalók szervezett kollektív érdekei, valamint a politikai szereplők folyamatosan részt vesznek a munkaszerződések megkötésében, a piaci pozíciók biztosításában és a stabil szabályozási környezet kialakításában (Fligstein 2001). Ez nemcsak formális intézményeket, például törvényeket eredményez, hanem olyan szabályozási elképzeléseket is, amelyek "a cégek szereplői közötti, a belső szerveződés elveiről (azaz a hierarchia formáiról), a verseny vagy az együttműködés taktikáiról, valamint a cégek hierarchiájáról vagy státuszrendezéséről szóló, adott piacon belüli piaci megállapodások piaci sajátosságait tükrözik", és "a helyi tudásként" is felfoghatók". (Fligstein 1996, 658). Amikor az ellenőrzésről alkotott elképzelések a mindennapokban használt, megosztott felfogásokká válnak, és beíródnak a dolgok elvégzésének módjába, akkor szimbolikus uralom érvényesül (Bourdieu 2005). Ahhoz, hogy megértsük, hogyan különböznek a gazdasági gyakorlatok,

tudnunk kell, hogy a gazdasági kormányzás elképzelései, koncepciói és technikai hogyan segítik elő, csatornázzák és határolják aktívan a gazdasági viselkedést, hogyan fogadják el mások legitimnek, és ezáltal hogyan járulnak hozzá egy olyan dolog létrehozásához, mint "a gazdaság".

Egy ilyen szemlélet hangsúlyozza a tudás fontosságát a gazdasági gyakorlat számára, és annak a hatalommal való szoros összefonódását. A gazdasági tudás, akárcsak a tudás bármely más formája, három különböző tulajdonsággal rendelkezik (Schmidt 2012). Először is, a szubjektív tudás az ágensek azon képessége, hogy megfelelően részt tudnak venni a gazdasági viselkedésben. Ez a képesség társadalmilag és történelmileg elkülönül. Egy 14. századi bruges-i kereskedő tudja, hogyan kell árut cserélni, fizetéseket irányítani, sőt, még hajókat is biztosítani az egész akkor ismert világban és időben, de elveszett lenne a New York-i tőzsde parkettjén - ugyanúgy elveszett lenne, mint ahogy egy mai, kockázatokat fedező kereskedő elveszett lenne a Bourse de Bruges asztalainál (vö. Garcia-Parpet 2007 [1986]; Godechot 2016). A mindkét kontextusban való részvételhez szükséges konkrét képességek olyan habituális diszpozíciókként rekonstruálhatók, amelyeket gyakrabban a munkahelyen, a gyakorlaton keresztül sajátítanak el, mint könyvből való explicit tanulással.

HSR 43 (2018) 3 | 14

Másodszor, a tudás olyan artefaktumokban materializálódik, mint a táblázatok, algoritmusok és épületek. Így a gazdasági gyakorlatokban használt és azokat strukturáló tárgyasult formákból mint diszpozitívumokból rekonstruálható. Egy ilyen gazdasági diszpozíció egyik mai példája a vezetési tanácsadás (Schmidt-Wellenburg 2013b). A tanácsadói megbízásokat a gazdasági magatartás objektív értékelésének, a vállalatok struktúrájának és kultúrájának átalakításának, valamint a munkavállalók legiti- matikus elbocsátásának legitim formáinak tekintik. Ugyanakkor a vezetési tanácsadás immunizálja a vezetői döntéseket a tulajdonosok, a szakszervezetek és az állami szereplők általi megtámadással szemben, akár vagy különösen a bíróságon. Harmadszor, a tudás a világról szóló kijelentésekben és a világ kezelésére vonatkozó utasításokban tárgyasul. A vezetési tanácsadók ma már itt is kulcsszerepet játszanak, és "közvetettebb" módon strukturálják a gazdasági viselkedést: a tanácsadók a piaci információk fő termelőivé váltak, és a világot annak gazdasági értéke szerint térképezik fel. A menedzsment ismeretek és oktatási bizonyítványok árusítóhelyeivé váltak, és az emberiség hordozóinak központi lépcsőfokai lettek. Az itt előállított tudás tárgyasult formái különféle kézikönyvekben, gazdasági tankönyvekben, kormányzati jelentésekben, menedzsment- és tanácsadói irodalomban egyaránt megtalálhatók (Schmidt-Wellenburg 2013a).

A tudás mindhárom aspektusa összefonódik a gazdasági gyakorlatban. Együttesen alkotják a "gazdaságot" mint egy szocio-történelmileg specifikus társadalmi tény részét. Ezt a társadalmi ténytet kell dekonstruálni, ha meg akarjuk érteni, hogyan jött létre, hogyan reprodukálódik a gazdaságnak mint a társadalom ahistorikus és differenciált területének a felfogása, amelyhez mindenki képes viszonyulni és részt venni benne, és hogyan működik a hatalommegosztás működésében. Különösen igaz ez azért, mert a "gazdaságnak" ez az ahistorikus bemutatása ellentétben áll az elmúlt évtizedekben végbement hatalmas változásokkal, mint például a vállalat átalakulása posztfordista vállalkozássá, amely szorosan kapcsolódik a tudásalapú társadalom eszméjéhez (Fligstein és Shin 2007), a rendre és parancsra épülő hierarchiák mellett az önérdekre törekvően alapuló piacok növekvő használata (Schmidt-Wellenburg 2009; Montagne 2013, 2014), a pénzügyi piacok és a pénzügyi alapú értékelési eszközök megnövekedett jelentőségét jelentő finanszírozás (Chiapello 2015), az állam által támogatott szabályozás lebontásaként értelmezett dereguláció, valamint az állam közvetlen gazdasági szerepvállalásától való visszavonulásaként értelmezett privatizáció (Crouch 2011).

Ahhoz, hogy megértsük ezeket a változásokat, nem csak az öko- nomikus gyakorlatokra és az ezzel kapcsolatos gyakorlati tudásra kell összpontosítanunk. Figyelembe kell vennünk azt is, hogy a közgazdaságtan tudománya hogyan tükröz és objektíval bizonyos ismereteket

(Fourcade 2009), és nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy közelebbről megvizsgáljuk, hogyan támogatják, szabályozzák és alakítják a gazdasági gyakorlatot a kormányzati koncepciók és a kormányzati gyakorlat, figyelembe véve, hogy ki profitál a társadalom egészében ezek gyakorlati megvalósításából.

HSR 43 (2018) 3 | 15

3.2 A közgazdaságtan mint hatékony tévedés

Bourdieu szerint a neoklasszikus elmélet, különösen annak antropológiai dimenziójában, a skolasztikus tévedés sajátos esete. Olyan elmélet, amely összekeveri a logikai dolgokat a dolgok logikájával, és a hétköznapi gazdasági szereplőket pusztán elméleti szakemberekként gondolkodóvá teszi:

Tagadva a gazdasági szereplők azon igényét, hogy megfelelő ismeretekkel rendelkezzenek a gazdasági mechanizmusokról, az akadémikus közgazdász a teljes nézőpont monopóliumát követeli magának, és kijelenti, hogy képes túllépni az egyes csoportok részleges, partikuláris nézőpontjain. (Bourdieu 1990, 28)

Ebben az értelemben Bourdieu a neoklasszikus elméletet "képzeletbeli antropológiának" nevezi, amely a "szabad, tudatos választás" szubjektivizmusa és egy kvázi-mechanikus objektivizmus között ingadozik (mivel egy problémára gyakran csak egyetlen racionális megoldás létezik) (Bourdieu 1990, 46-7; 2005). Hasonlóképpen, a piacokat egy idealizált vízióra redukálja, amely távol áll az empirikus piacok társadalmi valóságától.

Bourdieu szerint a racionális cselekvésemélet sikere a közgazdaságtanban egybeesik a gazdasági mező folyamatos autonómiájával, és így ennek a folyamatnak egy részleges, de hasznos formalizálása. A gazdasági szereplők feltételezhetően természetes módon viselkednek profit- vagy haszonmaximalizálóként, és a piacok feltételezhetően intézményi vagy társadalmi beavatkozás nélkül, "természetes folyamatokként" (Bourdieu 1990, 50) alkalmazkodnak (az árak vagy a mennyiségek változásán keresztül). Itt egy, a gazdasági mező illúziójához közel álló hiedelem példáját találjuk, amelyet akadémiai módon e mező "tisztá elméleteként" prezentálnak: skolasztikus előítéleten - az utilitarizmus mint az emberi antropológia egyetlen alapja - alapulva a "gazdaság" autonómiájának megerősítésére funkcionál. A legradikálisabb neoklasszikusok ezt a gazdasági illúziót próbálják általánosítani a teljes társadalmi valóságra, legtöbbször a többi társadalomtudomány eredményeivel szemben (Fine és Milonakis 2009). Az ilyen elmélet némi sikerének látszata annak köszönhető, hogy a társadalmi élet egyes területein (például a pénzügyi piacokon, az oktatási orientációban, a kollektív alkuban stb.) ezek a gazdasági viselkedések olyan mértékben ex- pendáltak, hogy elegendő szabályszerűséget tudnak felmutatni ahhoz, hogy túl sok nyilvánvaló előrejelzési hiba nélkül stilizálhatók legyenek: az emberek néha eléggé "ésszerűen" vannak ahhoz, hogy tiszta "maximalizálóként" (ami nem igaz) "ábrázolhatók". Döntéseik mikroökonómiai szempontból valószínűvé válnak, még akkor is, ha ez a nézőpont "univerzális" vagy "természetes" illúzió, ha a Bourdieu-féle általános gyakorlatökonómia felfogásából szemléljük (Bourdieu 1998).

A közgazdaságtan matematikai formalizálása önmagában nem kritizálható, hanem mint a neoklasszikus közgazdászok egyik módja annak, hogy a gazdasági logikát még jobban elválasszák azoktól a társadalmi és történelmi feltételektől, amelyekbe beágyazódik (Simiand 1932; Fourcade 2006). Az egyszerű modellek használata és a hipotézisvizsgálat gyakorlata a kísérleti módszert szimulálja anélkül, hogy esélye lenne az univerzális következtetések levonására, mivel azokat nem értelmezik kifejezetten történelmi és kontextuálisan. A közgazdaságtan egyszerűsített modelljei a legtöbbször nagyon távol állnak a mögöttes valóságok néprajzi vagy szociológiai megfigyeléseitől.

A matematizálás és a formalizálás a közgazdaságtanban minden bizonnyal két olyan gyakorlat, amellyel a kutatási eredményeket, a közgazdasági elméleteket és világképeket nemcsak az akadémiai kontextusban, hanem az egész társadalmi világban legitímálják. Az

egyres ismeretek szentesítésének közvetett hatásán túl ezek a gyakorlatok közvetlen hatással is bírnak, amikor a politikai döntések gazdasági és politikai viselkedésre gyakorolt hatásának értékelésére használják őket (Marttila 2014). A tudományos gyakorlat nincs elzárva a gazdasági és politikai gyakorlattól, különösen mivel a tudományos diskurzus gyakorlati elismerésre vágyik, releváns problémákra van szüksége a kutatáshoz, és finanszírozást keres. Ez az ágensek szakmai szocializációjára is igaz (Lenger 2018): a tudományos képzésben való részvétel és a tudományos intézmények által kiadott tanúsítványok fontos előfeltételei annak, hogy gyakorló gazdasági szakemberként beléphessünk bizonyos gazdasági és politikai szférákba (Klüger 2018; Schneickert 2018). A közgazdaságtan tehát az önállósodás folyamatán ment keresztül, de nem "saját sziget".

A közgazdászok társadalmi problémákat diagnosztizálnak, megoldásokat javasolnak, és a társadalmi képzeletvilág segítségével jósolják meg a jövőbeli fejleményeket (Beckert 2016), miközben elsősorban a társadalom más területein gyökerező politikai és bürokratikus szereplőkkel állnak kapcsolatban. Ezek a kapcsolatok nem csupán csatornák, amelyeken keresztül a közgazdászok befolyásolják a társadalmat; ugyanakkor a bürokrácia és a politika strukturálja a közgazdászok területét. A közgazdaságtan nemzetközivé válása a második világháború után a globális piacok létrejöttének, majd később az állami bürokrácia deregulációjának köszönhető, ami együtt járt a csereprogramok és a finanszírozás létrehozásával, amelyet szintén filantróp szervezetek, különösen az Egyesült Államokból származó filantróp szervezetek nyújtottak (Dezalay és Garth 2002; Hesse 2012; Heredia 2018). Ez nemcsak az akadémiai oktatási intézmények új szerepmódelljeit eredményezte, mint például a bürokratikus egyetemet felváltó vállalkozói egyetem, és a paternalista struktúrák megszűnését (Monneau 2018). Ez új hierarchiákat is létrehozott, amelyeket az új értékelési módszerek és a tudományágak hírnevének átrendeződése hozott létre, amelyben a jogtudományok veszítettek, a közgazdaságtudományok pedig nyertek (Dezalay és Garth 2011; Georgakakis és Lasalle 2013).

3.3 Közgazdaságtan, állami bürokrácia és politikai diskurzusok

A közgazdaságtan ("politikai gazdaságtan") és a politika szoros kapcsolata a tudományág egyik jellemzője, amely közel nőtt a politikai hatalmakhoz, hogy segítse őket a világrendszerben a gazdagság és a hatalom felhalmozásában (Lebaron 2017). A második világháború utáni közgazdaságtan két domináns hagyománya - a neoliborális és a keynesiánus - meghatározott társadalmi (bürokratikus, politikai és gazdasági) elitekkel szoros kapcsolatban jött létre. A közgazdaságtan, miközben "tisztának" és "autonómnak" írja le magát, soha nem szűnt meg nagyon közel lenni a döntéshozókhoz.

HSR 43 (2018) 3 | 17

Ebben az értelemben a heteronóm pólus mindig is meglehetősen domináns volt a közgazdaságtanban más tudományterületekkel, például a matematikával vagy a filozófiával összehasonlítva, bár nem annyira heteronóm, mint például a jog, a történelem vagy a humán tudományok, és a nemzetileg lehorgonyozott bürokratikus és politikai területektől való autonómiája az utóbbi években a nemzetközivé válással egyre inkább megnőtt (Schmidt-Wellenburg 2018).

"Az "állam", hasonlóan a "gazdasághoz", csak illúzióként létezik, bár jól megalapozott illúzióként, amely mélyen gyökerezik az állami bürokratikus és politikai mezőkben elhelyezkedő ágensek által kezelt fizikai és szimbolikus erőszak bevett monopóliumaihoz kapcsolódó gyakorlatokban (Bourdieu 2014). A bürokratikus mező egy viszonylag autonóm társadalmi tér, ahol a különböző szereplők - más tétek mellett - azért versengenek, hogy egy univerzális definíciót erőltessenek rá arra, hogy miről szól a társadalom és a gazdaság, hogyan és ki által

kell kormányozni őket. Ez az univerzális és egyben sajátos érdekérvényesítés az érdekérvényesítésben egy olyan összetett történelmi folyamat során találták ki, amely a szimbolikus tőke koncentrációjához vezetett, és amelyet "egy sajátos gazdasági logika létrehozása(i) tett(ek) lehetővé, amely az ellenszolgáltatás nélküli illeteken és az újraelosztáson alapul, és amely a gazdasági tőke szimbolikus tőkévé való átalakításának alapjaként funkcionál" (Bourdieu 1994a, 2). A gazdasági eszmék és fogalmak kezdettől fogva fontos tétjei voltak ezeknek a küzdelmeknek, és az utóbbi évszázadokban egyre nagyobb jelentőséggel bírtak.

Az olyan különböző állami-bürokratikus kontextusokban elhelyezkedő gyakorló gazdasági szakemberek, mint a parlamentek vagy a központi bankok, részt vesznek bizonyos világnézetek univerzalizálásában és natu- ralizálásában azáltal, hogy az államhatalom segítségével szabályozzák a gyakorlatokat a konkrét gazdasági és tudományos területekkel kapcsolatos kontextusokban. A törvények, rendeletek stb. nemcsak kívülről szabályozzák a mezőket, hanem belülről is keretbe foglalják azokat, strukturálják a mezőket, a mezők közötti kapcsolatokat és az e mezőkben gyökerező ágenseket, valamint az uralom differenciálódását befolyásoló képességüket (Denord, Lagneau- Ymonet és Thine 2011; Itçaina, Roger és Smith 2016; Schmitz, Witte és Gengnagel 2017). Bourdieu az államnak a piacok társadalmi konstrukciójában betöltött szerepére meggyőző példát ad a személyi lakáspiacról szóló tanulmányában. Az "aide à la personne" elnevezésű politika, amely az 1970-es években a személyi hitelek fejlesztését részesítette előnyben annak érdekében, hogy az emberek nagyobb hozzáférést kapjanak a magánlakástulajdonhoz, a bürokratikus szereplők számára a népi és középosztályok integrálását jelentette a gazdasági rendszerbe az ingatlanhoz való hozzáféréseken keresztül, és illeszkedett az akkori általános gazdaságpolitikai kilátásokhoz, valamint együtt konstruálta a "kínálatot" és a "keresletet" ezen a konkrét piacon (Bourdieu 2005).

Éppen az akadémiai mezőkön elhelyezkedő ágensek érdekeinek a bürokratikus, politikai és gazdasági mezőkön elhelyezkedő ágensekkel való összekapcsolódása a struktúra homológiái alapján a diszkurzív potenciál struktúráiként működik, amelyek elősegíthetik, de nem kell, hogy elősegítsék a diszkurzív koalíciókat (Schmidt-Wellenburg 2016). Az utóbbi évek egyik, mezőelemzéssel alaposan kutatott fejleménye a jóléti állam leépülése és a neoliberais érvelés térnyerése számos különböző társadalmi területen, de mindig együttesen

HSR 43 (2018) 3 | 18

közgazdászokkal együtt. Az oktatáspolitikai esetében kimutatható, hogy az OECD-hez kötődő nemzetközi gazdasági szakértők, a kormányzattal kapcsolatban álló neoliberális agytrösztök és a véletlenszerű, kontrollált kísérleteket alkalmazó, bizonyítékokon alapuló oktatáspolitikát népszerűsítő kutatóintézetek - amelyek az 1990-es években kerültek ismét előtérbe (Jatteau 2018) - koalíciót alkottak az iskolai szabályozás teljes körű átalakításának előmozdítására, a neoliberális kormányzás egyre több eszközének bevezetésével olyan különböző országokban, mint Anglia és Svédország (Marttila 2014). Hasonló dinamika fedezhető fel, ha a Juppé-tervért 1995-ben Franciaországban folytatott szimbolikus küzdelmeket vagy a munkajog és a szociális modell más aspektusainak "szükséges" reformjaiért folytatott újabb küzdelmeket vizsgáljuk a globális gazdasági válság előtt, alatt és után (Duval et al. 1998; Lebaron 2013).

Németországban hasonló szimbolikus küzdelmek bontakoztak ki a Hartz IV reformjai és az Agenda 2010 kapcsán (Eversberg 2014; Ludwig-Mayerhofer 2017), amelyek nagyjából ugyanazok a koalíciók körül zajlottak, és új aktivitási politikát eredményeztek, amely ma már uralni látszik az állampolgárságról szóló nyilvános diskurzust, akár nemzeti, akár európai szinten (Lessenich 2009; Schmidt-Wellenburg 2017c).

Az e témakörben megjelent számos hozzászólásban (Georgakakis és Lebaron 2018; Heredia 2018; Klüger 2018; Mudge és Vauchez 2018; Schmidt-Wellenburg 2018) az állami-bürokratikus területeket nemcsak a dominancia fontos csomópontjainak tekintik, amelyek a megszentelődés

pontjaiként szolgálnak, hanem maguk is komoly változásokon mentek keresztül. A privatizáció nem csupán azt eredményezte, hogy az állami szereplők, mint már említettük, visszavonultak a gazdasági termelési folyamatokban való részvételből. Hanem a piaci logikát és a gazdasági hatékonysági kritériumokat is beültette az állami bürokrácia keretei közé, például a köz- és magánszféra közötti partnerségek révén. Mindezek a társadalmi gyakorlat e két, történelmileg különböző területe közötti kapcsolatok átrendeződésének legitimált megnyilvánulásának tekinthetők, ami az állam új meghatározásában csúcsosodik ki, és nem az állam lebontásában vagy megszüntetésében, ahogyan azt gyakran állítják. A kormányzás új eszméi és technikai kerülnek be az állami szövegekbe, és az állami szereplők ezeket használják a társadalom megszervezésére, hatásuk mérésére és értékelésére, valamint befolyásuk kinyilvánítására. Ugyanakkor a kormányzás ezen új és neoliberális formái "büntető paternalizmussal" párosulnak mindazok számára, akik nem tudnak vagy nem akarnak játszani (Wacquant 2012). Ahogy Bourdieu *La Misère du monde* (Bourdieu 1999) című művében érvel, ez a jóléti állam megteremtése óta a bürokratikus küzdelmek középpontjában álló két nagy tábor között hatalmi eltolódáshoz vezetett: a "kis állami nemesség" mint az "állam bal keze" (tanárok, szociális munkások, ápolók, közszolgáltatók stb.) az utóbbi években veszített a "nagy állami nemességgel" szemben, amely az "állam jobb kezét" alkotja (grands corps, énarques stb.). A transznacionalizáció egy másik tendencia, amely megváltoztatta az állami bürokrácia területeinek arculatát azáltal, hogy a hatalmat a nemzetállamon túli szinteken és logikák szerint egyesítette (Wagner 2011). Az egyik ilyen eset az Európai Unió, amely nemcsak piacteremtő, hanem egyúttal államalkotó projektként is felfogható (McNamara 2010). Az ilyen változások szorosan kapcsolódnak egyfelől a demokratizálódási diagnózisokhoz, mivel a demokratikus intézmények mélyen gyökereznek a politikai és egyéb területek nemzeti kódolásában, másfelől pedig a populista és neonacionalista politika felemelkedéséhez, amelyet a nemzeti állami-bürokratikus területeken mélyen gyökerező, a megalakulásuk révén ezekbe a kontextusokba befektetett, a transznacionalizáció által veszélyeztetett és egyben motivált politikai szereplők folytatnak.

3.4 A közgazdaságtan és a hatalom tere

A fent említett különböző társadalmi mezők fejlődésének közvetlen és közvetett hatásai az ágenseknek a mindennapi élettel és más ágensekkel való küzdelem differenciált gyakorlataiban való részvételének közvetlen és közvetett hatásai. Ugyanakkor ezek a változások általában a hatalom felhalmozásának és elosztásának legitim módjairól - például a jövedelemről, a hírnévről és a tekintélyről - folytatott társadalmi szintű küzdelmek, valamint az ezek alapját képező gyakorlatoknak tulajdonított különböző jelentések tétjévé válnak. A mindennapi küzdelmek tehát nemcsak az egyének, szakmák és tudományágak, politikai pártok és bürokratikus szervezetek, cégek és vállalkozások felemelkedésében és bukásában játszanak szerepet. Az általános társadalmi struktúrához is kapcsolódnak, mivel az egyes gyakorlatoknak, képességeknek, munkaköröknek és általánosabban az életmódnak tulajdonított érdemek változásai közvetlen kapcsolatban állnak a szereplők másokhoz viszonyított életesélyeivel.

A HSR jelen különszámában vizsgált küzdelmek és a politikai és gazdasági küzdelmekkel való összefonódásaik nem csupán a terület-specifikus elitek és a társadalmi elit bizonyos általános hierarchiáját hozzák létre, amelyet "hatalmi mezőnek" neveznek (Bourdieu 1994b, 263-72; 2014, 311). Ugyanakkor ezek a küzdelmek hozzák létre a társadalmi térként ábrázolható általános társadalmi struktúrát is (Bourdieu 1984). Ez akkor válik nyilvánvalóvá, amikor az új közmenedzsment eszközeit nemcsak a bürokrácia szintjein, hanem a társadalmi haszon és az oktatási rendszerek irányítására is használják, amikor a menedzszerizmus nemcsak a vállalatok, azok humán erőforrás-osztályai és a toborzás megszervezésének legjobb logikájaként jelenik meg, hanem az egyetemeken és más oktatási intézményekben is meghatározóvá válik a

kompetenciaorientált tanítás, tanulás és vizsgáztatás formájában. Az egyik legszembetűnőbb példa erre talán a munkaerő-piaci szabályozás átalakítása az elmúlt néhány évben, legyen szó akár az Egyesült Államokról, az Egyesült Királyságról, Németországról vagy újabban Franciaországról, amely növelte a bizonytalanságot azok számára, akik már így sem rendelkeznek a legjobb életesélyekkel. A deregulációval, valamint a szabad kereskedelem eszméjén alapuló pénzügyi és egyéb piacok integrációjával együtt mindez a gazdasági egyenlőtlenségek általános növekedéséhez vezetett (Piketty 2013).

Ha tehát közelebbről megvizsgáljuk, hogyan vesznek részt a közgazdászok annak újradefiniálásában, hogy mi a gazdaság és általában a társadalom lényege, az nemcsak egy olyan akadémiai törzs megértésére tesz kísérletet, amelynek jelentősége megnőtt az akadémiai kontextusban, hanem arra is, hogy megmagyarázzuk a mai társadalomban uralkodó néhány legerősebb felfogás és kormányzati eszköz keletkezését.

HSR 43 (2018) 3 | 20

4. A gazdasági területek kutatása

A fentiekben felvázolt kutatási program megvalósításához a szociológiai vizsgálatokban jelenleg használt kutatómódszertani reflexiók és eszközök széles körére támaszkodhatunk. Miután röviden felvázoltuk a terepelemzés során alkalmazott alapvető módszertani előfeltevéseket (4.1.), megkülönböztetünk különféle adatanyagokat (4.2.), kvalitatív elemző és értelmező eszközöket (4.3.), végül pedig statisztikai módszereket (4.4.). Ezekkel a megkülönböztetésekkel csupán a terepelemzési perspektívába integrálandó elemek sokféleségét kívánjuk tisztázni.

4.1 Gyakorlatok, játékok és a "Le Sens Pratique" rekonstrukciója

A mezőelemzés egy relacionális és antiesszencialista módszertan, amely abból a gondolatból indul ki, hogy az életben való gyakorlati részvétel folyamata értelem- és hatalmi viszonyokat feltételez és konstituál. Ezek a viszonyok más gyakorlatoktól megkülönböztethető gyakorlatokban objektíválódnak, és az ágensek társadalmi életben való részvételének habituális képességében testesülnek meg (Bourdieu 1990, 52-65). Így a fent említett intézmények, ágensek és struktúrák bármelyikét, valamint azok változásait történelmileg specifikus társadalmi ágensek termékeként kell megérteni és magyarázni, akik történelmileg specifikus kontextusban tevékenykednek. Ezért a fő hangsúlyt egyrészt az ágensek és habitusuk kialakulására helyezzük, amelyet a személyes diszpozíciók kollektív aspektusaként értelmezünk, másrészt pedig a hatalom és a jelentés, valamint a technikák, tárgyak és egyéb objektívációk strukturális eloszlására.

A terepelemző megközelítések két alapvető ismeretelméleti fogalmat használnak a társadalmi életben való részvétel folyamatainak elképzelésére. Az első az az elképzelés, hogy a játék a társadalmi élet alapvető grammatikája (Bourdieu és Wacquant 1992; Schmidt 2012). Nemcsak játszva tanulunk, hanem a társadalmi gyakorlatban való részvétel képessége is azon a gyakorlati érzékünkön alapul, hogy előre látjuk, mi történik, ami lehetővé teszi számunkra, hogy anélkül vegyünk részt a társadalmi gyakorlatban, hogy túl nagy felhajtást okoznánk, amit reflexszerűen megfigyelhetünk, és akár zavarásnak is szánhatunk. Ugyanakkor, mint minden játékban, a társadalmi életben is benne van a játékra való reflexió lehetősége, és az, hogy a játéknak explicit módon határokat, a részvétel feltételeit és ezáltal szabályokat adjunk (Lahire 2011). Ez a képesség objektívált tudást hoz létre a játékról, és lehetőséget nyit arra, hogy a játékban részt vevők és a más játékokat játszó is megértsék a játékot és a játék különböző pozícióiból történő játékmódbeli különbségeket.

Ezen a ponton a terepelemzésben használt második episztemológiai koncepció már-már implikálódik: a képesség, hogy szakadást vezessünk be a gyakorlaton belül, és a gyakorlatra

egy másik játék, a tudomány nevű játék részeként reflektáljunk. Ez a gyakorlati, mindennapi tudástól való elhatárolódás szükséges ahhoz, hogy a kutatás tárgyát képező játékokról a hétköznapitól eltérő meglátások szülessenek. A nyomulás előnye ezt a pontot, és a kutatási tárgy tudományos megkonstruálásának szükségességének explicitté tétele a reflexív kontroll megszerzésének mértékében rejlik (Bachelard 2002). A legtöbb naturalista vagy pozitivisták megközelítés a dolgok "valódi" és hamisítatlan észlelése iránti vonzalmuk miatt ezt a lehetőséget elszalasztja. Elmulasztják, hogy a társadalmi gyakorlatról szóló bármilyen beszámoló mindig a gyakorlatra vonatkozó perspektivikus reflexió, amely bizonyos szempontokat szabályokként objektívál, olyan szabályokként, amelyek meghatározó szerepet játszhatnak a gyakorlat előállításában és megváltoztatásában, de nem a játékhoz szükséges gyakorlati értelem (Wittgenstein 1968 [1953]). A társadalmi tények átfogó megértéséhez tehát csak akkor juthatunk el, ha ismét megpróbáljuk áthidalni az episztemológiai kíváncsiságunk által létrehozott módszertani szakadékot azáltal, hogy a játékok fogalmán keresztül újra bevezetjük az elköteleződések gyakorlati értelmét, és megpróbáljuk másokkal közölni, mi a játékokunk fortélya (Bourdieu 2000 [1997]).

A mező az a fogalom, amelyet a játék és a szakítás gondolatának módszertani követésére alkalmazunk. A társadalmi életben való elköteleződések dekonstruáljuk (szakítva az immanens és gyakorlati megértéssel és kontextussal), és egy bizonyos mezőben lévő jelentés- és hatalmi konstellációk eredményeként strukturáljuk újra. Ez mindenekelőtt azt jelenti, hogy meg kell érteni és értelmezni kell, mi a tét egy adott területen, hogyan változik a tétel és a megfelelő viselkedés felfogása a terület különböző régióiban és más területek között, és ki az, aki jogosultnak és képesnek tekinthető arra, hogy milyen gyakorlatokban vegyen részt. Itt van szükség az értelmezésre, a tényleges gyakorlatok és szereplők sűrített és "vastag" leírásának létrehozására (Geertz 1973). Hasonlóan Max Weber (1988 [1904]) elképzeléséhez, aki a társadalmi viselkedés megértése érdekében ideáltípusokat alkotott, a fő hangsúly nem azon van, hogy egy bizonyos ágens milyen szubjektív megértést szerez, sem azon, hogy megértsük bizonyos "cselekvések" "létrehozóját" vagy "szereplőjét" (a singulárisban), hanem azon, hogy visszanyerjük bizonyos gyakorlatok és ágensek objektív társadalmi értelmét. Ha az ágensek gyakorlatilag használják, akkor ez érzékennyé teszi őket a mező erőire (Bourdieu és Wacquant 1992).

A terep-elemző munkának implicit kutatási módszere a nagyság szerint folyamatszerű. A társadalmi tények dekonstrukciója annak érdekében, hogy megértsük és megmagyarázzuk, hogyan állítják elő azokat, maga is a tudás létrehozásának egy formája, mivel a termelési folyamatokban részt vevő gyakorlatok rekonstrukciójára irányul, bár ez az eljárás kifejezetten szakítást kezdeményez a világról alkotott mindennapi felfogással, és új, átfogóbb és tudományosabb meglátásokra törekszik. Célja az egyoldalú, az empirizmus vagy a skolaszticizmus felé hajló felfogások meghaladása (Diaz-Bone 2007). A gyakorlati tudományos munka vagy elméleti tételekből indulhat ki, amelyek nélkül nem lehet tudományos meglátásokat generálni, vagy empirikus megfigyelésekből, amelyek nélkül nincs irritáció az elfogadott tudásról. Ugyanakkor az a folyamat, amelyet bármelyik impulzus elindít, társadalmi-történelmi specifikus, és viszonylag stabil, bár indexikus, de tudományos tudásként elismert belátásokat eredményez (Bourdieu 2004).

HSR 43 (2018) 3 | 22

4.2. Adatanyag

Abból az előfeltevésből kiindulva, hogy a társadalmi élet egy bizonyos területének, például a gazdasági gyakorlatnak a gyakorlati működésének feltárása az ebben a kontextusban való részvétel megértését jelenti, a társadalomtudományok alapvető gyakorlatának tekinthető mélyreható etnográfiai megfigyelés a terepelemző vizsgálatokban az adatanyag előállításának

preferált módszere (a gazdasági etnográfia fejlődéséről lásd Dufy és Weber 2007; az etno-számonkérésről Cottureau és Marzok 2011; a terepelméleti ihletésű megközelítésről pedig Garcia-Parpet 2007 [1986]). Lehetővé teszi a szereplők, a gyakorlatok és a kontextusban elhelyezkedő diszkurzusok szisztematikusan szigorú leírásának előállítását, és megteremti a lehetőséget arra, hogy a kutatók megismerjék és megismertessék magukat az alapvető gyakorlati ismeretekkel.

A gyarmati Algériával, valamint a franciaországi vidéki Béarnnal kapcsolatos munkáitól kezdve egészen A világ súlyáig Bourdieu folyamatosan használta a néprajzot, mint módszert nemcsak az adatok előállítására, hanem a saját megtévesztett érzékeit használó alkalmazott elemzésre is, hogy megragadja, hogyan működnek a társadalmi tények jelentése és korlátai a gyakorlatban (Wacquant 2004). Az adatgyűjtés formái lehetnek többé-kevésbé részvételi jellegűek, többé-kevésbé nyíltan a tudományos megfigyelés aktusaként címkézettek, és többé-kevésbé a kezdeti kutatási érdekekre és kérdésekre összpontosítanak (Lueger 2000; Beaud és Weber 1997).

Fontos szem előtt tartani, hogy a Bourdieu-i értelemben vett etnográfia nem jelenti azt, hogy naiv módon bennszülöttnek megyünk, vagy azt reméljük, hogy a tiszta szubjektív jelentést fogjuk meg. Ehelyett az ember a terepen való idegenség erőforrását felhasználva próbál szándékosan reflexív szakítást bevezetni a világ mindennapi észlelésével, miközben tapasztalatokat halmoz fel, hogy előkészítse a saját iskolai és szociológiai világfelfogásával való második szakítást (Hartmann 2012). Ha ez sikerül, akkor nemcsak a résztvevő megfigyelés, hanem a résztvevő objektiváció is remélhetőleg teljes mértékben az eredmény, egy vállalkozás hogy nem a megismerő szubjektum "megélt tapasztalatát", hanem a lehetőség társadalmi feltételeit - és ezáltal a hatását és korlátait - vizsgáljuk meg, pontosabban magának az objektiválás aktusának. (Bourdieu 2003; vö. Champagne et al. 1989)

A második anyag típus, amelyre a gazdasági gyakorlatok és intézmények elemzését alapozhatjuk, a diskurzusok különböző formái. A gazdasági gyakorlatokban való részvétel folyamatosan diskurzív megnyilatkozásokat produkál saját gazdasági viselkedésünkről és mások gazdasági viselkedéséről, értékelések és leírások (cégjelentések, rangsorok, piaci jelentések és újságcikkek a gazdálkodásról, makrogazdasági mutatókról és fejleményekről), politikai és politikatudatosabb jelentések és bizottsági nyilatkozatok, valamint tudományos elemzések és írások, például a menedzsment és politikai gazdaságtani szakirodalom formájában (Temmar, Angermüller és Lebaron 2013; Lebaron 2000; Schmidt-Wellenburg 2013a; Suckert 2017). Ezen kívül használhatunk nyílt narratív, félig strukturált vagy zártabb interjúformákat is, hogy adatokat nyerjünk, szekvenciákat és a gyakorlat aspektusait vagy történeteket arról, hogy a kutatót események hogyan alakultak az informátorok által látott és felidézett módon, például egyéni vagy kollektív pályákról életrajzi elbeszélések (Lenger 2018; Maesse 2015), önéletrajzi írások (Lebaron 2018; Georgakakis és Lebaron 2018) és elbeszélések arról, hogyan működnek a történelmi események, például a piacteremtés, a szabályozás, a gazdasági válságirányítás stb. történései.

Az életrajzi adatok, beleértve az egyének közötti kapcsolatokat is, egy harmadik típusú materiált jelentenek, amelyeket felhasználhatunk, különösen azokat, amelyek a pályák megszentelésének intézményes gyakorlataiból származnak, a saját pozíciónak a mezőben elfoglalt helyzettel való összehasonlításának és értékelésének intézményesített formáiból. Az önéletrajzok (CV-k) valószínűleg a legjelentősebbek az ilyen gyakorlatok közül, amelyek mindazokat a tokeneket előállítják és használják, amelyek a területen értékes tőke különböző formáit, a köztük lévő különbségeket és ennek megfelelően a terület régiói közötti távolságokat, valamint a cserearányokat jelzik. Ugyanakkor az önéletrajzok írása számos terület szerves részét képező értékelő gyakorlat. Lehetővé teszi a gyakornokoktól a vezérigazgatókig, az uniós bürokratáktól a nemzetközi repülőutazó akademikusokig, hogy objektiválják pozíciójukat az elért eredmények és a karrierjüket alkotó, szorosan kapcsolódó legitim ambíciók értékelésének standard eszközeivel. Az önéletrajzokat az egyes területeken az ügynökök értékének mérésére,

összehasonlítására és potenciáljuk megítélésére használják, gyakran a humánerőforrás-menedzsment formájában. Az önéletrajzokkal kapcsolatos szokásos értékelési gyakorlatok közé tartoznak a munkaerő-felvétel, az állásra való jelentkezés és állásszerzés, valamint a kutatási finanszírozásra, ösztöndíjakra és díjakra irányuló pályázatok. Az önéletrajzok a különböző típusú, erősen tárgyiasított, legitimált és méltó gyakorlatok egyfajta összefoglalójaként működnek, más szóval a töke azon formái a területen, amelyek feljogosítják azokat, akik birtokában vannak, és pozicionálják őket másokhoz képest.

4.3. Minőségi elemzési eszközök

Pierre Bourdieu szociológiája eredendően összehasonlító (Bourdieu 2003), és a típusok létrehozására törekszik, de nem absztrakt és formális taxonómiák részeként, nem is valamilyen, a történelmi valóságban kifejeződő eszmény rekonstrukciójaként, hanem a valóság bizonyos jellemzőinek racionális rekonstrukciójaként, néhány konkrét dimenzió mentén, hogy absztrakt módon megragadja a megfigyelt jelenségek közötti különbségeket és közösségeket (Bourdieu és Wacquant 1992, 224-35). Egy ilyen elemzői megközelítésnek sok köze van az értelmező hermeneutika gondolatához, ahogyan azt más intellektuális hagyományokban kidolgozták (Dreyfus és Rabinow 1983), nem a jelentéstermelés egyéni folyamatainak rekonstruálására, hanem objektív jelentésstruktúrák rekonstruálására összpontosítva. Különösen a Grounded Theoryban (Corbin és Strauss 2008) használt, a kategóriák és a kategóriák közötti kapcsolatok megkonstruálására irányuló technikáknak vannak itt erényei. Egyrészt a kategóriákat az összegyűjtött anyagból hozzák létre, ügyelve arra, hogy azt ne szorítsák bele a korábban megkonstruált sorsjegyekbe, azt a stratégiát alkalmazva, hogy vagy a kategóriák közötti különbségeket maximalizálják, hogy a teljes spektrumot feltérképezzék vagy a különbségek leszűkítése a kategóriák sajátosságainak meghatározása érdekében. Másrészt a kutatási perspektívát orientáló elemzési keretből levezetett kategóriákat olyan kódolási paradigmaként alkalmazzuk, amelyen keresztül az anyagot rendszerezük, a kategóriák jelentésklasztereket felépítő, ideáltipikus kapcsolatait észleljük, és a mezőt szervező narratív logikákat hívjuk elő. Az eredménynek nem csupán egy olyan kódolási sémának kell lennie, amely képes megkülönböztetni a társadalmi élet egy bizonyos területén fontos különböző jelentéseket és a kapcsolatok különböző árnyalatait. Képesnek kell lennie arra is, hogy összegyűjtse az e kategóriákhoz tartozó történeteket és azok kapcsolódásait, mert különben a kódolási sémák vagy értelmetlen osztályozási táblázatok maradnak, vagy - ami még rosszabb - skolasztikus standard történetekkel elevednek meg.

A rekonstruktív és reflexív értelmező hermeneutika ezen módszere felhasználható a megfigyelési és interjúanyagok elemzésére, amelyek különösen a kutatási folyamat során keletkeznek, valamint a gazdasági gyakorlatokban és az értékelési küzdelmekben folyamatosan keletkező diszkurzív anyagok elemzésére. A diszkurzív anyag elemzésekor a cél a kijelentések kialakulása, a kijelentések előállítása és szétszóródása mögött meghúzódó törvényszerűségek feltárása (Foucault 2002), a jelentés mint relációs jelenségek létrehozása. A különböző megközelítések a formációs szabályok különböző aspektusainak, például a diszkurzív gyakorlatok, erőforrások, fogalmak, normatív konvenciók és ontológiai előfeltevések, valamint a legitim beszélők rekonstrukciójára koncentrálnak (átfogó áttekintést lásd Keller et al. 2001, 2003). Azáltal, hogy a kijelentéseket összekapcsoljuk a beszélők mezőpozícióival, és azokat pozíciófelvételként értelmezhetővé tesszük, a diszkurzív erőforrások előállítása és elosztása, valamint a szimbolikus uralom struktúráihoz való kapcsolódása vizsgálható (Schmidt-Wellenburg 2013a, 337-60). Hasonlóan beszélhetünk a diskurzus politikai gazdaságtanáról, amely a gazdaság és a társadalom uralkodó reprezentációját strukturálja (Longuet és Pereira 2015).

A diszkurzív gyakorlatok elemzése mélyebben gyökerezhet a linguisztikában (vagy a "nyelvek tudományában") is, ahogyan ez a Michel Foucault-tól és Michel Pêcheux-tól eredő

francia diszkurzuselemzési hagyományban is történik (lásd többek között Charaudeau és Maingueneau 2002). Ebben a hagyományban a legkülönbözőbb diskurzusok különböző lexikai, szintaktikai és pragmatikai tulajdonságait egyszerre elemzik a kiejtési gyakorlatok összetevőiként, amelyeket komplex társadalmi-nyelvi gyakorlatokként határoznak meg. Ezek meghatározott társadalmi vagy intézményi kontextusokba illeszkednek, és erősen keretezik őket a diszkurzív műfajok. A definíciós küzdelmekre fordított figyelem csak egy része az ágensek pozícióihoz és diszpozícióihoz kapcsolódó diszkurzív stratégiák általános vizsgálatának (ezért van szükség a Guilbert és Lebaron 2017-ben szorgalmazott "szociodiszkurzív megközelítésre").

HSR 43 (2018) 3 | 25

4.4 Statisztikai technikák és módszerek

A mezők vizsgálatára gyűjtött adatanyag nagy része statisztikai technikák segítségével elemezhető, amelyek alkalmasak a különböző típusú változók és kategóriák közötti kapcsolatok felderítésére, az adatokban lévő nagyobb különbségek megkülönböztetésére a kisebb különbségektől, és végül, de nem utolsósorban az egyének közötti eltérések feltárására, többek között vizuális szempontból is. Míg az imént bemutatott kvalitatív módszerek inkább a kategóriák felállításában és a gyakorlatok logikájának megfigyelésében hasznosak, a módszerek, amelyekhez most fordulunk, sokkal jobban képesek figyelembe venni a változók és kategóriák közötti összefüggéseket, különösen az egyének csoportjaiban, mint más eszközök, kiegészítve az értelmező emberi elmét, amely gyorsan eléri képességei végét. Az eredmények értelmezéséhez azonban szociológiai értelmezésre van szükség, függetlenül az alkalmazott technikáktól.

Bourdieu, hogy elkerülje a (közgazdaságtanban is alkalmazott) redukcionista számszerűsítést, intenzíven használta a GDA módszereit, amelyek egy egyszerű epizodológiai elven nyugszanak: a modell követi az adatokat, nem pedig fordítva (vö. Benzécri 1973). A Benzécri és iskolája által kifejlesztett GDA (Le Roux és Rouanet 2010) lehetővé teszi a kutatók számára, hogy egy adattáblában számos változó és kategória közötti összefüggések teljes rendszerét feltárják, és ezzel egyidejűleg feltárják a statisztikai egyedek (amelyek lehetnek személyek, vállalkozások egy piacon stb.) közötti közelségeket és távolságokat anélkül, hogy két vagy három változó közötti erős kapcsolatot feltételeznének. A korrespondenciaelemzés (CA), az elvi komponenselemzés (PCA), a többszörös korrespondenciaelemzés (MCA) és a hozzá kapcsolódó módszerek, mint az osztályspecifikus elemzés (CSA), mindezek a korábban megkonstruált geometriai tereken alapuló klaszterezési módszerekkel kombinálva lehetővé teszik a kategóriák közötti kapcsolatok által létrehozott többdimenziós terek csökkentését azokra a dimenziókra, amelyek a legkisebb információvesztéssel járnak. Ahogy Bourdieu mondta a CA-ról, ez különösen gyümölcsöző, mert alapvetően egy relációs eljárás, amelynek filozófiája teljes mértékben kifejezi azt, ami véleményem szerint a társadalmi valóságot alkotja. Ez egy olyan eljárás, amely relációkban "gondolkodik", ahogyan azt a mező fogalmával próbálok megtenni. (Bourdieu, Chamboredon és Passeron 1991 [1968], 277.)

A GDA az egy mező struktúrájának leírásán túl arra is használható, hogy megmutassa a mezők közötti strukturális homológiákat, és empirikusan meghatározza a mezők egymástól való relatív autonómiáját (Lebaron és Bonnet 2018). Minden esetben szem előtt kell tartani, hogy "a statisztika nem magyaráz meg semmit, de ad néhány lehetséges magyarázó elemet" (Lebaron 2012, 88), amelyeket aztán egy olyan értelmező gyakorlatban kell kombinálni, ahol a statisztikai és a szocio- logikai érvelés összefonódik. A statisztikai eredmények lehetővé teszik a kutatók számára az egyének pozicionálását egy mezőben, és olyan tulajdonságok felderítését, amelyek fontosak e mező felépítése szempontjából. A kvalitatívabb eredmények lehetővé teszik számukra, hogy leírják az egyéneknek a mezővel kapcsolatos diszpozícióit, a gyakorlati

érvelésüket, amikor részt vesznek a kutatásban, mezőspecifikus gyakorlatokat, valamint e tulajdonságok történelmi és társadalmi geneziséét. A terepkutatás tehát nem lineáris-eljárásos folyamat, hanem sokkal inkább egy iteratív illeszkedési folyamat, amely egyaránt támaszkodik statisztikai és szociológiai érvelésre, kvalitatív és kvantitatív módszerekre, valamint az egyéni és kollektív kialakulási folyamatok megismerésére. A lexikometria sajátos esetében az egyének lehetnek szövegek, de szerzők is, és így a lexikai vagy szintaktikai formák variációi közötti kapcsolat összefüggésbe hozható a kontextusok és a beszélők jellemzőinek variációival (vö. Guilbert 2015; Lebaron 2015).

Ebben az általános perspektívában nem szabad szembeállítani a különböző statisztikai módszereket, például a GDA-t vagy a hálózatelemzést és az általánosított lineáris modellt. Először is, a geometria hasznossága nem korlátozódik a GDA-módszerekre, ahol központi szerepet játszik, hanem kiterjeszhető a hálózatelemzésre (Denord 2015) és a regressziós technikákra (lásd különösen Rouanet et al. 2002). A hálózatelemzés esetében különböző szerzők kísérleteket dolgoztak ki a hálózatok közvetlen vizualizálására a GDA által konstruált többdimenziós téren belül, például úgy, hogy a hálózatelemzésből származó indexeket vagy más eredményeket vetítenek ki erre a térre. E kérdés körül kialakult egy módszertani-logikai reflexió, amely lehetővé teszi a kutatók számára, hogy elméleti szempontból a társadalmi tőkét dy- namikus, többdimenziós társadalmi terekbe ágyazottan gondolják el (de Nooy 2003; Denord 2015). Az általánosított lineáris modell (vagy a regressziós módszerek családja, ahogyan azokat jelenleg definiálják és bemutatják) olyan módon használható, amely tulajdonképpen nagyon közel áll a GDA-hoz, és különösen a kiegészítő elemek technikájának alkalmazásához (függő változóként értelmezhető, míg a GDA-technikák által produkált dimenziók bizonyos esetekben a független változók egy halmazának összefoglalójaként és egyszerűsítéseként írhatók le). Ez a tény ritkán nyilvánvaló a felhasználók számára, akik ezeket a módszereket alapvetően validációs technikáknak vagy algoritmusoknak tekintik, amelyek kizárólag következtetési eljárásokat, például szignifikancia teszteseteket mozgósítanak, és nem olyan módszereknek, amelyeket az adatoknak egy adott statisztikai objektummal való illesztésére terveztek (az adatok dimenziók halmazán történő összegzésének általános elképzeléséhez közeli ábrázolás: lásd különösen Le Roux 2014, 71-96).

Másodszor, az egyik módszerrel kapott eredményeket könnyen, ha nem is bizonyos esetekben matematikailag közvetlenül, de kapcsolatba lehet hozni vagy összekapcsolni a másik módszerrel kapott eredményekkel (Rouanet et al. 2002). Hajlamosak vagyunk úgy gondolni erre a kapcsolatra, mint a különböző statisztikai eredmények integrálására egy mező vagy társadalmi tér keretébe, amelyet a GDA segítségével operacionalizálunk, de más perspektívák is lehetségesek. Nyilvánvaló, hogy az egyénekre vonatkozó, más típusú statisztikai technika alkalmazásával nyert bármilyen információ könnyen megjeleníthető az egyének felhőjében, különösen, ha ez lehetővé teszi a klaszterek előállítását, mint amit strukturáló tényezőnek neveztek (Le Roux és Rouanet 2004). Harmadszor, és ez talán a legfontosabb a szociológiai értelmezés szintjén, minden eredményt elméletileg integrálni kell, és konzisztenssé kell tenni az értelmezési keretben.

A matematikai algoritmusok, a statisztikai értelmezés és a szociológiai értelmezés közötti különbségtétel végül segíthet összefoglalni a felhasználás statisztikai eszközök általános terepelméleti keretben történő felhasználását az elemzés formalizáltabb és explicitebb (nem lineáris-eljárásos felfogáson belül értelmezett) lépéseként, ami lehetővé teszi számunkra, hogy a formalizálás és a számszerűsítés erőforrásait módszertanilag integráljuk egy általánosabb értelmező konstrukcióba.

5. Következtetés: A közgazdászok, a politika és a társadalmak aktuális kutatása

A terepelemzés, ha episztemológiai eszközként használják, szoros kapcsolatot tart fenn a kutatási folyamatot motiváló kutatási érdekekkel. Ezért a rekonstruált mezők mindig magukban hordozzák az eredeti kutatási kérdések lenyomatát, amit szem előtt kell tartani, hogy elkerüljük az ilyen rekonstrukciók naturalizálására és reifikálására irányuló tendenciákat: amikor "a közgazdasági mezőről" vagy "a gazdasági mezőről" beszélünk, akkor valójában bizonyos szociológiai, valamint történelmi és intézményi környezetekkel együttesen meghatározott mezőkről beszélünk. Ez az oka annak, hogy a kötet különböző hozzászólásai nem állnak össze a közgazdászok mezejének és más társadalmi mezőkre és terekre gyakorolt hatásának egyetlen leírásával. Éppen ellenkezőleg - első pillantásra a hozzászólások azt mutatják, hogy a közgazdászok gyakorlata és más társadalmi területekkel való kapcsolatai hogyan változnak időben és térben, sajátos nemzeti és helyi kontextusaikban. Közelebről megvizsgálva azonban nyilvánvalóvá válik, hogy a közgazdászok területeit és a gazdasági és állami-bürokratikus kontextusokkal való összefonódásaikat strukturáló analóg mechanizmusok meglehetősen eltérő környezetben is működnek. Amint az esszékből kiderül, e mechanizmusok feltárása könnyebbé válik válság idején, amikor a reményeket és félelmeket buzgóbban hangoztatják, és előtérbe kerül, hogy a gazdasági szereplők milyen tételekkel rendelkeznek a szakterületeken. Az e különszámban megjelent írásokban elemzett jelenségek négy fő címszó alá sorolhatók: a közgazdászok formálódásának változásai, a közgazdaságtudományi mező szerkezetének átalakulása, e változásoknak a politikai és bürokratikus mezőkre gyakorolt hatásai, valamint általánosabban a hatalom mezőjéhez való kapcsolódások. Bevezető írásunk utolsó részében megpróbálunk szisztematikus áttekintést adni a hozzászólásokból nyert elméleti meglátásokról, remélve, hogy azok további kutatásokhoz is felhasználhatók lesznek.

Az esszék első csoportjának közös érdeke a "közgazdászok" - akár szakemberek, akár akadémikusok - tanításának és formálásának gyakorlatai körüli küzdelmek. Az elmúlt években a nemzetileg lehorgonyzott öko- nomikus képzés nemzetközivé válásának új hulláma zajlott le, amely ugyanakkor szorosan kapcsolódik a szakterületnek a történelmi nemzetállami függőségektől való autonómiájának növelésére irányuló, az amerikai-amerikai kontextusban gyökerező transznacionális akadémiai intézményekkel való új kapcsolatok kialakításával megvalósuló stragégikus törekvésekhez. Az ilyen változásokat a tudományos kiválóság, a haladás és a globális verseny retorikájával érvelnek, és új hatalmi forrásokat nyitnak meg, amelyeket az ügynökök arra használnak, hogy globális hatású helyi és nemzeti szintű pozícióikat megteremtsék és felújítsák: a transznacionalizált amerikai-amerikai transznacionális intézmények elterjedése.

HSR 43 (2018) 3 | 28

közgazdasági normák. Hogy ezek az eltolódások hogyan hatnak a német közgazdászok formálódására, azt Alexander Lenger (2018) tárgyalja hozzászólásában. Kvalitatív technikák segítségével rekonstruálja a karrierpályákat és azonosítja a német közgazdaságtudományi területen belüli főbb formáló gyakorlatokat, hogy átfogó elméletet alkothasson az akadémiai közgazdászok szocializációjáról. Emmanuel Monneau (2018) nem annyira a karrierpályákra, mint inkább a tantervekre, a diplomák elnevezésére és tartalmára összpontosítva követi nyomon a francia közgazdászok képzésének változásait. Hozzászólása egy olyan adathalmaz elemzésén alapul, amely a francia felsőoktatási intézmények által 1970 és 2009 között kínált összes közgazdaságtudományi vonatkozású programot felöleli, MCA és felmenő hierarchikus klaszterezés (AHC) segítségével. Monneau kimutatja, hogy az újrakeresés-orientált oktatás rovására a francia közgazdasági szakok egyre inkább heteronómiává váltak, a kritikai közgazdaságtan háttérbe szorult, és a szakiskolákat ma "arany standardnak" tekintik. Arthur Jatteau nem az oktatásra, hanem egyetlen kutatóintézetre összpontosítva mutatja be, hogyan sikerült egy laboratóriumnak - a Massachusetts Institute of Technol- egyben működő Poverty

Action Lab (J-PAL) - nemcsak egy bizonyos módszertan - a randomizált kontrollált kísérletek (RCT) - alkalmazása terén dominánssá válnia, hanem a kormányok fejlesztési és egyéb politikákkal kapcsolatos tanácsadásában is. A történeti rekonstrukció és a J-PAL összes tagvállalatának teljes adatbázisának elemzése segítségével lehetővé válik a különböző szereplők különböző csoportjainak és az általuk a nemzetközi tudományos kiválóság és siker érdekében alkalmazott stratégiáknak az azonosítása.

A hozzászólások második csoportja az internacionalizáció különböző aspektusaira összpontosít, amelyek a graduális képzésben, az értékelési intézményekben, valamint a pénzeszközök és a presztízs, de a személyzet, a kutatási programok és az ötletek elosztásában is előfordulnak. Ahogy Jens Maesse (2018) esszéjében rámutat, ezeket a fejleményeket a transznacionális normák világméretű elfogadása váltja ki, de egyszerre hatnak helyi és globális szinten, nem feltétlenül egyetlen egységes globális vagy nemzetközi mezőt hozva létre, hanem a nemzetállami intézményekkel való kapcsolatokat elvágva, és új kapcsolatokat teremtve a transznacionális intézményekkel. Maesse amellett érvel, hogy a közgazdaságtan transznacionális mezejét diszpozitívumként kell felfogni, amely különböző közgazdasági kultúrákat és közgazdászokat hoz létre a transznacionalitás különböző aspektusaival a különböző helyi, nemzeti és regionálisan an- kronizált tudományos gyakorlatokban. Christian Schmidt-Wellenburg (2018) ugyanezen az irányvonalon érvel, és hangsúlyozza, hogy a nemzetközivé vált közgazdászok meglehetősen jelentősen különböznek egymástól a nemzetileg lehorgonyzott kollégákkal való kapcsolataik miatt. A közgazdászok álláspontjainak transznacionális kötődése vagy nemzeti lehorgonyzottsága napjainkban a közgazdászok szakterületeinek egyik fő hasadéka. Schmidt-Wellenburg prozopográfiai megközelítéssel mutatja be, hogy a német akadémiai közgazdászok európai gazdasági válságról alkotott felfogása közvetlenül kapcsolódik a tudományágon belüli pozícióikhoz, hordozóikhoz és a nemzeti politikai hatalomhoz vagy a nemzetközivé vált közgazdasági intézményekhez való közelségükhöz. Ezt a transznaciona- lisációs tendenciát a svájci akadémiai közgazdászokra és gazdasági szakemberekre vonatkozó megállapítások is megerősítik, olyan tanulmányok, amelyeket Thierry Rossier és Felix Bühlmann (2018) mutattak be lineáris modellek segítségével, amelyekben az 1957-es, 1980-as és 2000-es referenciaidőszakokra vonatkozóan vizsgálták az említett tudományágak összes svájci professzorát tartalmazó adathalmazt. A harmadik hozzászóláscsoportot az érdekli, hogyan problematizálják a gazdaságot és a társadalmat, és hogyan konstruálják az európai válságot az európai irodalomtudományi területeken belül. Didier Georgakakis és Frédéric Lebaron (2018) az európai gazdasági válság történetének egy rövid időszakára összpontosít, amely szépen érzékelteti, hogy a neoliberais politikai gondolkodás a mai napig hogyan uralja a gazdaságpolitikát. Azt vizsgálják, hogy miért végződött teljes kudarccal Yanis Varoufakis rövid kirándulása az európai politikába. Egyrészt egy 311 jelentős európai gazdaságirányítási szakértőt tartalmazó adatbázisra futtatott MCA-futtatással, másrészt egy Varoufakis The Global Minotaur című könyvében említett személyre futtatott MCA-futtatással képesek összevetni Varoufakis és az eurokraták felfogását az európai gazdaságpolitika világáról, és rávilágítani az alapvető félreértésekre. A közgazdászok módszertanának és alapvető politikai koncepcióknak az egzisztenciális válság idején való megdőbbentő fennmaradása Stephanie Mudge és Antoine Vauchez Európai Központi Bankkal (EKB) kapcsolatos kutatásának középpontjában is áll. Érdeklődésük középpontjában az EKB legnépszerűbb és legbefolyásosabb Smets- Wouters-modelljének megalkotása és legitimitása áll, amely az első olyan modell, amely Európát egyetlen makrogazdasági egységként mutatja be, és amelyre az előrejelzéshez és a politikaalkotáshoz európai szinten égető szükség van, noha nem veszi figyelembe a pénzügyi piacokat - ami az európai válság kezdetén valódi hátrányt jelentett. Mudge és Vauchez történelmi rekonstrukció, levéltári munkák és szakértői interjúk segítségével képes megmutatni, hogy a modell egyedülálló előnye, hogy Európát képes megjeleníteni, ahhoz vezet, hogy az európai politikai és bürokratikus szféra nagymértékben támaszkodik rá. Ez a pozíció lehetővé teszi az EKB számára, hogy válság idején is megvédje

és megerősítse a nemzetközi monetáris politika világában magának kialakított rést, és tovább növelje befolyását.

A hozzászólások utolsó csoportja a közgazdászok és a hatalom területe közötti többé-kevésbé finom kapcsolatokra összpontosít. Elisa Klüger (2018) a brazil Nemzeti Gazdasági és Szociális Fejlesztési Bankra összpontosít, hogy bemutassa, hogyan alakítják a hatalom és a tudományos mező küzdelmei ennek az állami banknak a politikáját, és ezáltal a brazil gazdaság egészét. A bank nemcsak a neoliberais kontra fejlesztési politikák, hanem a különböző akadémiái és elitfrakciók harcterévé is válik. Az MCA és a hálózatelemzés segítségével feltérképezzük a szereplők közötti nyilvánvaló és látens kapcsolatokat, és megértjük a problémák és a lehetséges megoldások, valamint a Brazíliát kormányzó személyek körüli küzdelmeket. Mariana Heredia (2018) tágabb perspektívából tárgyalja, hogy az argentin és az amerikai-amerikai közgazdaságtan közötti erős kapcsolatok kiépítése hogyan vezetett annak heteronómiájához, nem pedig autonómiájához. Történelmi rekonstrukcióra, levéltári anyagokra és számos inter- nézetre támaszkodva amellet érvel, hogy az amerikai kontextusban szerzett akadémiái tőkét odahaza tanácsadói és politikai karrier - nem pedig tudományos karrier - elősegítésére használják fel. Ez ellentétesnek tűnik azzal, amit más országokban, például Németországban és Franciaországban megfigyeltek, és Heredia ezt az argentin közgazdaságtan intézményi felépítésének tulajdonítja. Christian Schneickert (2018) német, amerikai, brazil és indiai nemzeti hatalmi mezőkre vonatkozó összehasonlító vizsgálatának középpontjában is a közgazdasági diplomák és az oktatás elitek számára betöltött szerepe áll. Schneickert a politikai és gazdasági elitek prozopográfiai adatállományát használja fel annak vizsgálatára, hogy a közgazdászok milyen szerepet játszanak a különböző nemzeti környezetben más szakmákhoz, például a joghoz és a katonasághoz képest. Azt állítja, hogy a "globális dél" feltörekvő hatalmai a jelek szerint saját "hatalmi iskolákat" hoznak létre nemzeti elitjük oktatási reprodukciója érdekében. Ezért homogén globális elitről beszélni félrevezető, és elrejtje az elit frakciói közötti sokrétű konfliktusokat a nemzeti hatalmi területeken, valamint a különböző országok és világrégiók nemzeti elitjei között, ami ismét rámutat a transznacionalizációs folyamatok sokféleségére.

Valamennyi hozzászólás kiemeli, hogy nem létezik sem egyetlen egységes gazdaság, sem egyetlen nemzetközivé vált gazdaság. Ehelyett annak többdimenziós és relációs elemzése mellett érvelnek, hogy a különböző gazdasági gyakorlatok, közgazdászok és gazdasági tudásformák hogyan termelődnek és "ágyazódnak be" más - különösen akadémiái és bürokratikus - társadalmi gyakorlatokba és mezőkbe. Ez a szám egy élénk és "erős" kutatási program létezését mutatja be a közgazdászok és a gazdasági gyakorlatok elméletileg orientált szociológiájában, amely a sajátos durkheimi örökségből meríti erejét, amelyet Bourdieu meghatározó hatása alatt egy sor kiegészítő módszertani eszközzel olvasztottak össze, amelyek lehetővé teszik korunk jelentős társadalmi változásainak mélyreható vizsgálatát.

Különleges hivatkozások

A HSR "Közgazdászok, politika és társadalom" című különszámában található hozzájárulások Georgakakis, Didier és Frédéric Lebaron. 2018. Yanis (Varoufakis), a Minotaure és az eurokrácia terepe. *Historical Social Research* 43 (3): 216- 47, doi: 10.12759/hsr.43.2018.3.216-247.

Heredia, Mariana. 2018. A nemzetközi munkamegosztás a közgazdászok mezején. Akadémiái alárendeltség politikai előjogokért cserébe Argentínában. *Historical Social Research* 43 (3): 303-28, doi: 10.12759/hsr.43.2018.3.303-328.

Jatteau, Arthur. 2018. A véletlen besorolásos kontrollált kísérletek sikere: A J-PAL tudományos kiválóságra és befolyásra való emelkedésének szociográfiai tanulmánya. *Historical Social Research* 43 (3): 94-119, doi: 10.12759/hsr.43.2018.3.94-119.

Klüger, Elisa. 2018. A brazil Nemzeti Gazdasági és Szociális Fejlesztési Bank politikáiban az 1990-es és 2000-es évek során megfigyelhető áthallások feltérképezése a társadalmi tereken és hálózatokon belül. *Historical Social Research* 43 (3): 274-302. doi: 10.12759/hsr.43.2018.3.274-302.

HSR 43 (2018) 3 | 31

Lenger, Alexander. 2018. Szocializáció az akadémiai és szakmai területen: A Homo Oeconomicus Academicus feltárása. *Historical Social Research* 43 (3): 39-62, doi: 10.12759/hsr.43.2018.3.39-62.

Maesse, Jens. 2018. Globalizációs stratégiák és a közgazdasági diszpozíció: Meglátások Németországból és az Egyesült Királyságból. *Historical Social Research* 43 (3): 120-46, doi: 10.12759/hsr.43.2018.3.120-146.

Monneau, Emmanuel. 2018. Közgazdasági szakok a francia egyetemi térben: A tantervek heteronómiája és professzionalizálódása 1970-2009. *Történeti társadalomkutatás* 43 (3): 63-93. doi: 10.12759/hsr.43.2018.3.63-93.

Mudge, Lee Stephanie és Antoine Vauchez. 2018. Too Embedded to Fail: Az EKB és Európa kiszámításának szükségessége. *Historical Social Research* 43 (3): 248-73. doi: 10.12759/hsr.43.2018.3.248-273.

Rossier, Thierry és Felix Bühlmann. 2018. A közgazdasági és üzleti tanulmányok nemzetköziesedése: A kiválóság importja, kozmopolita tőke vagy amerikai dominancia? *Historical Social Research* 43 (3): 189-215, doi: 10.12759/hsr.43.2018.3.189-215.

Schmidt-Wellenburg, Christian. 2018. Küzdelem a válság felett. Diszkurzív pozíciók és akadémiai állásfoglalások a német nyelvű közgazdászok körében. *Historical Social Research* 43 (3): 147-88, doi: 10.12759/hsr.43.2018.3.147-188.

Schneickert, Christian. 2018. Globalizálódó politikai és gazdasági elitek a nemzeti hatalmi mezőkben. *Historical Social Research* 43 (3): 329-58, doi: 10.12759/hsr.43.2018.3.329-358.

Hivatkozások

Bachelard, Gaston. 2002. A tudományos elme kialakulása. Manchester: Clinamen.

Beaud, Stéphane és Florence Weber. 1997. Guide de l'enquête de terrain. Paris: La découverte.

Beckert, Jens. 2016. *Imagined Futures: Fiktív várakozások és kapitalista dinamikák*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Benzécri, Jean-Paul. 1973. *L'Analyse des Données*, 2. kötet: *Analyse des correspondances*. Paris: Dunod.

Boltanski, Luc és Ève Chiapello. 2007. *A kapitalizmus új szelleme*. London: Verso.

Bourdieu, Pierre. 1979 [1977]. *Algéria 1960*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bourdieu, Pierre. 1982. *Ce que parler veut dire. L'économie des échanges linguistiques*. Paris: Fayard.

Bourdieu, Pierre. 1984. *Distinction: Az ízlés megítélésének társadalmi kritikája*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Bourdieu, Pierre. 1987. Mitől lesz társadalmi osztály? A csoportok elméleti és gyakorlati létezéséről. *Berkeley Journal of Sociology* 32: 1-17.

Bourdieu, Pierre. 1989. *Reproduction interdite. La dimension symbolique de la domination économique*. *Études rurales* 113-114: 15-36.

HSR 43 (2018) 3 | 32

Bourdieu, Pierre. 1990. *A gyakorlat logikája*. Stanford: Stanford University Press. Bourdieu, Pierre. 1991. *Nyelv és szimbolikus hatalom*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Bourdieu, Pierre. 1994a. *Az állam újragondolása: Genesis and Structure of the Bureaucratic Field*. *Szociológiai elmélet* 12 (1): 1-18.

- Bourdieu, Pierre. 1994b. Állami nemesség. Elitiskolák a hatalom mezején. Oxford: Oxford University Press.
- Bourdieu, Pierre. 1998. Gyakorlati ész. A cselekvés elméletéről. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, Pierre. 1999 [1990]. A nemzetközi társadalom társadalmi feltételei. Circulation of Ideas. In Bourdieu. A Critical Reader, szerk. Richard Shusterman, 220-8. Oxford: Blackwell.
- Bourdieu, Pierre. 1999. A világ súlya. Társadalmi szenvedés a kortárs Society. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, Pierre. 2000 [1997]. Pascali elméletek. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, Pierre. 2002. Férfias uralom. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, Pierre. 2003. Participant Objectivation. Journal of the Royal Anthropological Institute 9 (2): 281-94.
- Bourdieu, Pierre. 2004. A tudomány tudománya és a reflexivitás. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre. 2005. A gazdaság társadalmi struktúrái. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre. 2008 [1999]. Konzervatív forradalom a könyvkiadásban. Translation Studies 1 (2): 123-53.
- Bourdieu, Pierre. 2014. Az államról. Előadások a Collège de France-ban, 1989-1992. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre. 2017. Anthropologie économique. Cours au Collège de France, 1992-1993. Paris: Seuil.
- Bourdieu, Pierre, Jean-Claude Chamboredon és Jean-Claude Passeron. 1991 [1968]. A szociológia mestersége: Episztemológiai előzmények. Berlin: De Gruyter.
- Bourdieu, Pierre, Alain Darbel, Jean-Paul Rivet és Claude Seibel. 1963. Travail et travailleurs en Algérie. Paris: Mouton.
- Bourdieu, Pierre és Loic Wacquant. 1992. Meghívás a reflexív szociológiára. Cambridge: Polity Press.
- Champagne, Patrick, Remi Lenoir, Dominique Merllié és Louis Pinto. 1989. Initiation à la pratique sociologique. Paris: Dunod.
- Charaudeau, Patrick és Dominique Maingueneau, szerk. 2002. Dictionnaire d'analyse du discours. Paris: Seuil.
- Chiapello, Ève. 2015. Az értékelés finanszírozása. Human Studies 38 (1): 13-35. Corbin, Juliet és Anselm L. Strauss. 2008. A kvalitatív kutatás alapjai. Technikák és eljárások a megalapozott elmélet kialakításához. 3rd ed. London: Sage.
- Cottureau, Alain és Mokhtar Mohatar Marzok. 2011. Une famille andalouse. Ethnocomptabilité d'une économie invisible. Paris: Bouchene.
- Crouch, Colin. 2011. A neoliberalizmus különös nem-halála. Cambridge: Polity Press.
- HSR 43 (2018) 3 | 33

de Nooy, Wouter. 2003. Mezők és hálózatok: Korrespondenciaelemzés és társadalmi hálózatelemzés a mezőelmélet keretében. Poetics 31 (5-6): 305-7.

Denord, François. 2015. Géométrie des réseaux sociaux. In La méthodologie de Pierre Bourdieu en action: espace culturel, espace social et analyse des données, szerk. Frédéric Lebaron és Brigitte Le Roux, 59-78. Párizs: Dunod.

- Denord, François, Paul Lagneau-Ymonet és Sylvain Thine. 2011. Le champ de pouvoir en France. Actes de la Recherche en Sciences Sociales 190: 24-57.
- Dezalay, Yves és Bryant G. Garth. 2002. A palotaháborúk nemzetközivé válása. Jogászok, közgazdászok és a latin-amerikai államok átalakításáért folyó verseny. Chicago: University of Chicago Press.
- Dezalay, Yves és Bryant G. Garth. 2011. Hegemoni csaták, szakmai rivalizálás és a nemzetközi munkamegosztás az államigazgatási szakértelem importjának és exportjának piacán. International Political Sociology 5 (3): 276-93.
- Diaz-Bone, Rainer. 2007. Die französische Epistemologie und ihre Revision. Zur Rekonstruktion des methodologischen Standortes der Foucaultschen Diskursanalyse. Forum Qualitative Sozialforschung 8 (2): Art. 24.
- Dreyfus, Herbert L. és Paul Rabinow. 1983. Michel Foucault. A strukturalizmuson és a hermeneutikán túl. Chicago: University of Chicago Press.
- Duffy, Caroline és Florence Weber. 2007. L'ethnographie économique. Paris: La découverte.
- Durkheim, Émile. 1975 [1908]. Débat sur l'économie politique et les sciences sociales. In Textes. I. kötet. Eléments d'une théorie sociale, szerk. Émile Durkheim, 218-25. Paris: Les Éditions de Minuit.
- Duval, Julien. 2007. Le mythe du "trou de la Sécu". Paris: Raisons d'agir.
- Duval, Julien, Christophe Gaubert, Frédéric Lebaron, Dominique Marchetti és Fabienne Pavis. 1998. Le "décembre" des intellectuels français. Paris: Raisons d'agir.
- Eversberg, Dennis. 2014. Dividuell aktiviert: Wie Arbeitsmarktpolitik Subjektivitäten produziert. Frankfurt a.M.: Campus.
- Fine, Ben és Dimitris Milonakis. 2009. A gazdasági imperializmustól a Freakonomics. A közgazdaságtan és más társadalmi területek közötti változó határok. Sciences. London: Routledge.
- Fligstein, Neil. 1990. A vállalati ellenőrzés átalakulása. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Fligstein, Neil. 1996. A piacok mint politika: A politikai-kulturális megközelítés a piac Institutions. American Sociological Review 61 (4): 656-73.
- Fligstein, Neil. 2001. A piacok architektúrája. Princeton: Princeton University Press.
- Fligstein, Neil és Taekjin Shin. 2007. Shareholder Value and the Transformation of the U.S. Economy 1984-2001. Szociológiai Fórum 22 (4): 399-424.
- Foucault, Michel. 2002. A tudás archeológiája. London: Routledge.
- Fourcade, Marion. 2006. Egy globális szakma felépítése: A transz-Nationalization of Economics. American Journal of Sociology 112 (1): 145-94.
- Fourcade, Marion. 2009. Közgazdászok és társadalmak. Fegyelem és szakma az Egyesült Államokban, Nagy-Britanniában és Franciaországban, az 1890-es évektől az 1990-es évekig. Princeton: Princeton University Press.
- HSR 43 (2018) 3 | 34
- Garcia-Parpet, Marie-France. 2007 [1986]. A tökéletes piac társadalmi konstrukciója: Az eperárverés Fontaines-en-Sologne-ban. In Do Economists Make Markets? A közgazdaságtan performativitásáról, szerk. Donald MacKenzie, Fabian Muniesa és Lucia Siu, 20-53. Princeton: Princeton University Press.
- Garcia-Parpet, Marie-France. 2014. Marché, rationalité et faits sociaux totaux: Pierre Bourdieu et l'économie. Revue française de socio-économie 13 (1): 107-28.
- Geertz, Clifford. 1973. Vastag leírás: Towards an Interpretative Theory of Culture. In: A kultúrák értelmezése. Válogatott esszék, szerk. Clifford Geertz,

3-30. New York: Basic Books.

Georgakakis, Didier és Marine de Lasalle. 2013. Where Have All the Lawyers Gone? Az Európai Bizottság vezető tisztviselőinek jogi képzésének szerkezete és átalakulása. In *Lawyering Europe. Az európai jog mint transznacionális társadalmi mező*, szerk. Antoine Vauchez és Bruno de Witte, 137-51. Oxford: Hart.

Godechot, Olivier. 2016. Vissza a bazárba: Pierre Bourdieu vétele a kereskedőszobában. *Journal of Cultural Economy* 9 (4): 410-29.

Guilbert, Thierry. 2015. "Crise de l'euro": analyse discursive d'une formule et de ses effets. *Economie et Institutions* 22: <<https://journals.openedition.org/ei/994>> (Hozzáférés 2018. július 18.).

Guilbert, Thierry és Frédéric Lebaron. 2017. L'économie des mots et les mots de l'économie, analyse sociodiscursive des discours des dirigeants de la Banque centrale européenne. *Langage & Société* 160-161: 217-35.

Hall, Peter A. 1986. *Governing the Economy. Az állami beavatkozás politikája Nagy-Britanniában és Franciaországban*. New York, Oxford: Oxford University Press.

Hartmann, Eddie. 2012. Der Forscher als Exot. Fremdheit als Ressource praxeologischer Feldforschung. In *Feldanalyse als Forschungsprogramm 1: Der programmatische Kern*, szerk. Stefan Bernhard és Christian Schmidt-Wellenburg, 243-64. Wiesbaden: Springer VS.

Hesse, Jan-Otmar. 2012. A nyugatnémet gazdaság "amerikanizálódása" a második világháború után: siker, kudarc vagy valami egészen más? *The European Journal of History of Economic Thought* 19 (1): 67-98.

Itçaina, Xabier, Antoine Roger és Andy Smith. 2016. *A kapitalizmus változatai. A változó borágazat politikai gazdaságtana*. Ithaca: Cornell University Press.

Keller, Reiner, Andreas Hirseland, Werner Schneider és Willy Viehöver, szerk. 2001. *Handbuch Sozialwissenschaftlicher Diskursanalyse. Band I: Theorien und Methoden*. Opladen: Leske + Budrich.

Keller, Reiner, Andreas Hirseland, Werner Schneider és Willy Viehöver, szerk. 2003. *Handbuch Sozialwissenschaftliche Diskursanalyse. Band II: Forschungs- praxis*. Opladen: Leske + Budrich.

Lahire, Bernard. 2011. *A plurális szereplő*. Cambridge: Polity Press.

Lebaron, Frédéric. 2000. *La croyance économique. Les économistes entre science et politique*. Paris: Le Seuil.

Lebaron, Frédéric. 2012. Geometriai adatelemzés a társadalomtudományi kutatásban. Program: Bourdieu szociológiájának esete. In *Statisztikai tanulás és adattudomány*, szerk. Mireille Gettler Summa, Leon Bottou és Bernard Goldfarb, 77-89. Boca Raton: CRC Press.

Lebaron, Frédéric. 2013. *Pour une sociologie de la production et de la diffusion des discours économiques. Réflexions à partir de l'exemple de la notion de modèle*.

HSR 43 (2018) 3 | 35

social. In *Les discours de l'économie*, szerk. Malika Temmar, Johannes Angermüller és Frédéric Lebaron, 13-34. Párizs: Puf.

Lebaron, Frédéric. 2015. La BCE: flexible dans la stabilité? *Economie et institutions* 22: <<http://ei.revues.org/986>> (Hozzáférés: 2018. július 18.).

Lebaron, Frédéric. 2017. Die Welt der Wirtschaftswissenschaften. Ein "starkes" Feld, verbunden mit dem Feld der Macht. In *Die Innenwelt der Ökonomie. Wissen, Macht und Performativität in der Wirtschaftswissenschaft*, szerk. Jens

Maesse, Hanno Pahl és Jan Sparsam, 221-50. Wiesbaden: Springer VS. Lebaron, Frédéric.

2018. Önéletrajzi narratívák és a közgazdaságtan társadalomtörténeti tudománya: hozzájárulás a reflexivitáshoz? *Gazdaságszociológia_ az európai elektronikus hírlevél* 19 (2): 32-7.

<[https://www.econstor.eu/bitstream/](https://www.econstor.eu/bitstream/10419/175576/1/econ_soc_19-2-6.pdf)

10419/175576/1/econ_soc_19-2-6.pdf> (Hozzáférés: 2018. július 18.).

Lebaron, Frédéric és Philippe Bonnet. 2018, megjelenés alatt. Osztály-specifikus elemzés. In *Investigations of Social Space*, szerk. Jörg Blasius, Brigitte Le Roux, Frédéric Lebaron és Andreas Schmitz. Cham: Springer.

Légé, Philippe és Jaime Marques-Pereira. 2016. Les hésitations de la parole autorisée durant la crise de la zone euro. *Revue de la Régulation* 19 (1): doi: 10.4000/regulation.11814.

Le Roux, Brigitte. 2014. *Analyse géométrique des données multidimensionnelles*. Paris: Dunod.

Le Roux, Brigitte és Henry Rouanet. 2004. *Geometriai adatelemzés. A honlapról. Correspondence Analysis to Structural Data Analysis*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Le Roux, Brigitte és Henry Rouanet. 2010. *Multiple Correspondence Analysis*. Thousand Oaks: Sage.

Lessenich, Stephan. 2009. Mobilität und Kontrolle. Zur Dialektik der Aktivierungsgesellschaft. In *Soziologie- Kapitalismus- Kritik. Eine Debatte*, szerk. Klaus Dörre, Stephan Lessenich és Hartmut Rosa, 126-77. Frankfurt a.M.: Suhrkamp.

Longuet, Stéphane és Jaime Marques Pereira. 2015. Discours de la crise, crise du discours. *Economie et Institutions* 22 (1): 7-34.

Ludwig-Mayerhofer, Wolfgang. 2017. Arbeit und symbolische Gewalt im Zeitalter von "Hartz IV" und aktivierendem Sozialstaat. In *Symbolische Gewalt. Politik, Macht und Staat bei Pierre Bourdieu*, szerk. Michael Hirsch és Rüdiger Voigt, 99- 119. Baden-Baden: Nomos.

Lueger, Manfred. 2000. *Grundlagen qualitativer Feldforschung*. Wien: WUV/UTB. Maesse, Jens. 2015. *Eliteökonomien. Wissenschaft im Wandel der Gesellschaft*. Wiesbaden: Springer VS.

Mankiw, N. Gregory. 2007. *A közgazdaságtan alapjai. 4. kiadás*. Mason: Thomson- . South Western.

Marttila, Tomas. 2014. Die wissensbasierte Regierung der Bildung: Die Genese einer transnationalen Gouvernamentalität in England und Schweden. *Berliner Journal für Soziologie* 24 (2): 257-87.

McNamara, Kathleen R. 2010. Constructing Europe: Insights from Historical Sociology. *Comparative European Politics* 8 (1): 127-42.

Miller, Peter és Nicolas Rose. 1990. A gazdasági élet kormányzása. *Gazdaság és Society* 19 (1): 1-31.

HSR 43 (2018) 3 | 36

Montagne, Sabine. 2013. Óvatosan befektetni: How Financialization Puts a Legal Standard to Use. *Sociologie du travail* 55 (supp. 1): e48-e66.

Montagne, Sabine. 2014. Go-go managers contre futurs prix Nobel d'économie: Genèse de l'investisseur professionnel moderne 1962-1973. *Sociétés contemporaines* 93 (1): 9-37.

Piketty, Thomas. 2013. *Le capital au XXIème siècle*. Paris: Seuil.

Polanyi, Karl. 2001 [1944]. *A nagy átalakulás. A politikai és gazdasági Origins of Our Time*. Boston: Beacon Press.

Rouanet, Henry, Frédéric Lebaron, Viviane Le Hay, Werner Ackermann, és Brigitte Le Roux. 2002. Régression et analyse géométrique des données: réflexions et suggestions. *Mathématiques et Sciences Humaines* 160: 13-45.

Schmidt-Wellenburg, Christian. 2009. Die neoliberale Gouvernamentalität des Unternehmens - Management und Managementberatung zu Beginn des 21. Jahrhunderts. *Zeitschrift für Soziologie* 38 (4): 320-41.

Schmidt-Wellenburg, Christian. 2013a. *Die Regierung des Unternehmens. Managementberatung im neoliberalen Kapitalismus*. Konstanz: Universitätsverlag Konstanz.

- Schmidt-Wellenburg, Christian. 2013b. Hogyan lett a cég konzulálható - How the Firm Becademy Becademy. *Constructing Governability in the Field of Management. economic sociology_the european electronic newsletter* 14 (2): 32-8. <<https://www.econstor.eu/bitstream/10419/156007/1/vol14-no02-a06.pdf>> (Hozzáférés: 2018. július 18.).
- Schmidt-Wellenburg, Christian. 2016. Wissenschaft, Politik und Profession als Quellen diskursiver Autorität. In *Macht in Wissenschaft und Gesellschaft. Diskurs- und feldanalytische Perspektiven*, szerk. Julian Hamann, Jens Maesse, Vincent Gengnagel és Alexander Hirschfeld, 477-504. Wiesbaden: Springer VS.
- Schmidt-Wellenburg, Christian. 2017a. Akademisches Wissen, professionelle Expertise und alltägliche Unternehmenspraxis. *Unternehmensbezogene Professionen als neoliberale Regierungsformen*. In *Die Innenwelt der Ökonomie. Wissen, Macht und Performativität in der Wirtschaftswissenschaft*, szerk. Jens Maesse, Hanno Pahl és Jan Sparsam, 311-37. Wiesbaden: VS Springer.
- Schmidt-Wellenburg, Christian. 2017b. Europeanisation, stateness, and professions: milyen szerepet játszanak a gazdasági szakértelem és a gazdasági szakértők az európai politikai integrációban? *European Journal of Cultural and Political Sociology* 4 (4): 430-56.
- Schmidt-Wellenburg, Christian. 2017c. Jogászok, közgazdászok és állampolgárok: A neoliberális európai kormányzás hatása az állampolgárságra. In *Az állampolgárság átalakulása. Vol. 1: The Political Economy*, szerk. Bryan S. Turner és Jürgen Mackert, 31-45. London: London: Routledge.
- Schmidt, Robert. 2012. *Soziologie der Praktiken. Konzeptionelle Studien und empirische Analysen*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Schmitz, Andreas, Daniel Witte és Vincent Gengnagel. 2017. Pluralizing Field Analysis: A hatalmi mező relációs megértése felé. *Social Science Information* 56 (1): 49-73.
- Simiand, François. 1932. *Le salaire, l'évolution sociale et la monnaie*. Paris: Félix Alcan.
- Smelser, Neil J. és Richard Swedberg, szerk. 2005. *A gazdaságszociológia kézikönyve*. Princeton: Princeton University Press.
- Sombart, Werner. 1987 [1902]. *Der moderne Kapitalismus*. München: dtv. HSR 43 (2018) 3 | 37
- Steiner, Philipp. 1999. *La sociologie économique*. Paris: La découverte.
- Steiner, Philipp. 2005. *L'École durkheimienne et l'économie. Sociologie, religion et connaissance*. Paris: Librairie Droz.
- Suckert, Lisa. 2017. Unravelling Ambivalence: A Field-Theoretical Approach to Moralised Markets. *Current Sociology* 66: <<https://doi.org/10.1177/0011392117737820>> (Hozzáférés 2018. július 18.).
- Swedberg, Richard. 2011. Pierre Bourdieu gazdasági szociológiái. *Kulturális . Sociology* 5 (1): 67-82.
- Temmar, Malika, Johannes Angermüller és Frédéric Lebaron, szerk. 2013. *Les discours sur l'économie*. Párizs: Puf.
- Wacquant, Loïc. 2004. Pierre Bourdieu nyomában a mezőn. *Ethnography* 5 (4): 387-414.
- Wacquant, Loïc. 2012. Három lépés a történeti antropológia felé. *Existing Neoliberalism. Social Anthropology/Anthropologie Sociale* 20 (1) : 66-79. Wagner, Anne-Catherine. 2011. Les classes dominantes à l'épreuve de la mondialisation. *Actes de la Recherche en Sciences Sociales* 190 (5): 4-9.
- Weber, Max. 1988 [1904]. Die "Objektivität" sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis. In *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, szerk. Max Weber, 146-214. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Weber, Max. 1988 [1915-16]. *Die Wirtschaftsethik der Weltreligionen*.

Vergleichende religionssoziologische Versuche. Einleitung. In Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie, szerk. Max Weber, 237-75. Tübingen: Mohr Siebeck.
Wittgenstein, Ludwig. 1968 [1953]. Filozófiai vizsgálódások. London: Macmillan.
HSR 43 (2018) 3 | 38

Történelmi társadalomkutatás Történelmi társadalomkutatás

Historische Sozialforschung Historische Sozialforschung Historische Sozialforschung

A HSR 43 (2018) 3. különszámában megjelent összes cikk: Közgazdászok, politika és társadalom.

Christian Schmidt-Wellenburg & Frédéric Lebaron

Nincs olyan, hogy "a gazdaság". Gazdasági jelenségek terepelméleti szempontból elemezve.
doi: 10.12759/hsr.43.2018.3.7-38.

Alexander Lenger

Szocializáció az akadémiai és szakmai területen: A Homo Oeconomicus Academicus feltárása.
doi: 10.12759/hsr.43.2018.3.39-62.

Emmanuel Monneau

Közgazdasági szakok a francia egyetemi térben: Heteronómia és a tantervek professzionalizálódása 1970-2009. doi: 10.12759/hsr.43.2018.3.63-93.

Arthur Jatteau

A randomizált kontrollált vizsgálatok sikere: A J-PAL tudományos kiválóságra és befolyásra való emelkedésének szociográfiai tanulmánya.

doi: 10.12759/hsr.43.2018.3.94-119

Jens Maesse

Globalizációs stratégiák és a közgazdasági diszpozíció: betekintés Németországból és az Egyesült Királyságból. doi: 10.12759/hsr.43.2018.3.120-146

Christian Schmidt-Wellenburg

Küzdelem a válsággal szemben. Diszkurzív pozíciók és akadémiai állásfoglalások a német nyelvű közgazdászok körében. doi: 10.12759/hsr.43.2018.3.147-188

Thierry Rossier & Felix Bühlmann

A közgazdasági és üzleti tanulmányok nemzetköziesedése: A kiválóság importja, kozmopolita tőke vagy amerikai dominancia?

doi: 10.12759/hsr.43.2018.3.189-215

Didier Georgakakis & Frédéric Lebaron

Yanis (Varoufakis), a Minotaurusz és az eurokrácia terepe. doi: 10.12759/hsr.43.2018.3.216-247

Stephanie L. Mudge & Antoine Vauchez

Too Embedded to Fail: The ECB and the Necessity of Calculating Europe. doi: 10.12759/hsr.43.2018.3.248-273

Elisa Klüger

A brazil Nemzeti Gazdasági és Szociális Fejlesztési Bank politikáinak a 90-es és 2000-es évekbeli hajlamait feltérképezve a társadalmi tereken és hálózatokon belül.

doi: 10.12759/hsr.43.2018.3.274-302

Mariana Heredia

A nemzetközi munkamegosztás a közgazdászok területén. Akadémiai alárendeltség politikai előjogokért cserébe Argentínában.

doi: 10.12759/hsr.43.2018.3.303-328

Christian Schneickert

Politikai és gazdasági elitek globalizálódása a nemzeti hatalmi mezőkben. doi:

10.12759/hsr.43.2018.3.329-358

A folyóiratunkkal kapcsolatos további információkért, beleértve a tartalomjegyzékeket, a cikkek kivonatát és kiterjedt online archívumunkat, kérjük, látogasson el a <http://www.gesis.org/en/hsr> weboldalra.